

II RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 296 (44).**

1925. a.

II Riigikogu koosolek 15. detsembril
1925. a. kell 5 p. 1.

Kokku on tulnud 90 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, välisminister **A. Birk**, teedeminister **K. Virma**, kohtuminister **R. Gabrel**.

Välisesitajate looshis: Läti saadik **J. Seskis**, Läti saatkonna sekretäär **J. Rācens**.

Päevakord:

1. Majanduskoolide seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Rahvasteliidu põhikirja 16. artikli muutmise protokollki kinnitamise seadus — III lugemisel.

3. Autasumaa tarvitamise seadus — III lugemisel.

4. Kooperatiiv-ühisuste ja nende liitude seaduse muutmisseadus — üldkomisjoni ettepanek.

5. Kartulite veo kontrolli seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

6. Riigi 1925. a. lisaelarve nr. 3 — II lugemisel.

7. Lisaelarve nr. 3 — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

8. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseadus — II lugemisel.

9. Põlise tarvitamise ja eluaseme seadus — maakomisjoni ettepanek.

10. Kogukondade ja asutuste rendimaade korraldusseadus — maakomisjoni ettepanek.

11. Üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — II lugemisel.

12. Kuldbilansside seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 5.10 min.

I. Päevakorra Juhataja **A. Rei**:
täiendamine. Avan Riigikogu koosoleku.

Teedeminister K. Virma: Ma teen ettepaneku, võtta päevakorda 3. punktiks esimeselt juurdeveo raudteede seltsilt Venemaal (Первое общество под'ездных железных путей в России) Eesti vabariigi piirides olevate raudteede riigile väljaostmise seaduse täiendamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek. Kui see seaduseelnõu peaks I lugemisel vastu võetama ja pärast seda, kui see päevakorra-punkt läbi on, lõpetada Riigikogu esimene koosolek ja määrata siis teine koosolek. (A. Anderkopp, töer: Seda ei saa!) Lugu on niisugune, et Riigikogu võib otsustada seda ka teisiti, aga Vabariigi Valitsus on vastavalt seda seaduseelnõu esitades juhtinud Riigikogu tähelepanu sellele, et on võimalik kokkulepet saavutada, kuid see on seotud 15-da kuupäevaga, nimelt 15. detsembriga, ja seda silmas pidades on minul kohus Riigikogule vastav ettepanek teha. Kui Riigikogu seda teistmoodi arvab teha, siis võib ta ka vastavad otsused teha. Seda silmas pidades teen ma ettepaneku, pärast selle küsimuse esimesel lugemisel otsustamist lõpetada esimene Riigikogu koosolek ja määrata teine Riigikogu koosolek, võttes päevakorda seesama seaduseelnõu II lugemisel. Kui see seaduseelnõu II lugemisel läbi arutatud, siis jälle koosolek lõpetada ja määrata kolmas koosolek, võttes selle seaduseelnõu III lugemine päevakorra esimeseks punktiks ja peale selle kõik need päevakorra-punktid, mis Riigikogu liikmetele kättesaadetud päevakorras ära tähen-datud, kuid esimesel koosolekul arutamata jäänud.

V. Hasselblatt (sks): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rippumata härra teedeministri ettepanekust, teen ma ettepaneku, päevakorra 12. punkti all nimetatud kuldbilansside seadus võtta päevakorra 4. punktiks, ka siis, kui kolmas koosolek peetakse.

A. Anderkopp (töer): Ma palun, härra juhataja, lahus hääletada esiteks need ettepanekud, ja kui need vastu võetud on, selle järele ettepanekud uute koosolekute pidamiseks.

Juhataja **A. Rei:** Härra teedeminister on soovi avaldanud oma ettepanekut muuta.

Teedeminister K. Virma: Muudan oma ettepanekut nõnda, et praegu päevakorra

määramisel otsustatakse ainult võtta päevakorra kolmandaks punktiks: Esimeselt juurdeveo raudteede seltsilt Venemaal (Первое общество под'ездных железных путей в России) Eesti vabariigi piirides olevate raudteede riigile väljaostmise seaduse täiendamise seadus. Kui see küsimus I lugemisel üht või teist viisi otsustatakse, siis selgub, kas teisi ettepanekuid on tarvis esitada või mitte.

Juhataja **A. Rei**: Seega on kaks ettepanekut tehtud:

1) teedeministri poolt: võtta käesoleva päevakorra 2. punkti järele seaduseelnõu: Esimeselt juurdeveo raudteede seltsilt Venemaal (Первое общество под'ездных железных путей в России) Eesti vabariigi piirides olevate raudteede riigile väljaostmise seaduse täiendamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek;

2) rkl. Hasselblatt'i poolt: võtta päevakorra 12. punkt 3. punkti järele.

Panen need ettepanekud selles järjekorras hääletamisele, nagu need tehtud. Asun teedeministri ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 31 häält, vastu — 7 häält, seega on ettepanek vastu võetud.

Asun rkl. Hasselblatt'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Päevakord on kindlaks määratud.

Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretääril teadaande korras.

2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta.

Sekretäär **J. Piiskar** (loeb): Riigikogu juhatusel poolt on antud:

1) Arsti-seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni.

2) Vangistuse seaduse muutmise ja sunitööle ning asumisele saatmise seaduse kaotamise seadus — üldkomisjoni.

3) Seadus kokkuleppe kinnitamise kohta Eesti ja Briti valitsuste vahel võla kohta sõjavarustuse eest — rahaasjanduse komisjoni.

4) Riigi 1925. a. lisaelarve nr. 2 — rahaasjanduse komisjoni.

5) „Esimeselt juurdeveo raudteede seltsilt Venemaal“ (Первое общество под'ездных железных путей в России) Eesti vabariigi piirides olevate raudteede riigile väljaostmise seaduse täiendamise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

3. Majanduskoolide seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruanja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääleta-

misel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni muudatused 1—17.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Majanduskoolide seaduse“ lõplik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. § 5. teine rida: aset täitvate, p. o. asendavate.

2. § 6. esimene ja viimane rida: sulgumine ... lõpetamine sünnib, p. o. sulutakse ... lõpetatakse.

3. § 10 vastu võtta: Kooli asutamisel, ümbermuutmisel ja korraldamisel tulevad täita haridusministeeriumi sellekohastes erimäärustes ettenähtud nõuded koolimajade, kooli kõrvalhoonete ja sisseseadete ning asukoha kohta.

4. § 18, teine lõige, teine rida: ette võtta, p. o. teha.

5. § 19, viimane rida: ulatada, p. o. ulatuda.

6. § 26, neljas rida: vabu kohti, p. o. vabakohti.

7. § 28 ja § 34: loetlemisel tarvitada numbrite asemel tähti.

8. § 35, teine lõige, teine rida: Kes oma hariduse poolest, p. o. kelle haridus.

9. § 36, teise lause algus vastu võtta: Teistes koolides valib kooli ülalpidaja juhataja ja registreerib, või § 35. teises lõikes ettenähtud korral kinnitab ta ametisse jne.

10. § 37, lit. e) lõpul: ette panna, p. o. esitada.

11. Sealsamas lit. f) kuid mitte üle, p. o. kunni.

12. § 39, teine lõige, teine rida: kes oma hariduse, p. o. kes küll oma hariduse.

13. § 41, teine lõige, esimene rida: lahti öelda, p. o. keelduda.

14. § 52, teine rida: 1/3 osa, p. o. ühe kolmandiku.

15. § 53: liigete hulgast, p. o. liikmetest.

16. § 65: lahku lähevad, p. o. erinevad.

17. § 70: tühistuvad, p. o. kaotavad maksvuse.

4. Rahvasteliidu põhikirja andja A. Anderkopp 16. artikli muutmise protokoll Väliskomisjoni aruanja **A. Anderkopp** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri, § 1 ja § 2.

Rahvasteliidu põhikirja 16. artikli muutmise protokoll kinnitamise seadus.

§ 1. Rahvasteliidu põhikirja 16. artikli muutmise kohta käiv protokoll, tehtud Genfis 21. septembril 1925. aastal ühes eksemplaaris

mis deponeeritud rahvasteliidu alalise sekretariaadi arhiivis, tunnustatakse kinnitatuks.

§ 2. Protokollriprantsuskeelne tekst eesti-keelse tõlkega avaldatakse ühes käesoleva seadusega.

Juhataja A. Rei: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

Aruandja A. Anderkopp: Kuna käesoleva seaduseelnõu tekst on analoogiline nendele seadustele, mida Riigikogu harilikult on vastu võtnud rahvusvaheliste lepingute kinnitamise puhul, siis ei ole tarvis seda redaktsiooni komisjoni anda, ja sellepärast teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu lõpulikult vastu võtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

5. „**Esimeselt juurdeveo raudteede seltsilt Venemaal**“ (Первое общество под'ездных железных путей в России) **Eesti Vabariigi piirides olevate raudteede riigile väljaostmise seaduse täiendamise seadus — I lugemisel.** Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Zimmerman:** Selle seaduse kohta informeeris härra teedeminister läinud nädalal rahaasjanduse komisjoni ja kandis ette need alused, millega kavatsetakse kokku leppida raudteede seltsiga. Rahaasjanduse komisjon tunnustas need põhimõttelikult heaks. Selle peale on raudteede selts Vabariigi Valitsusele ettepaneku teinud oma õiguste edasiandmiseks Eesti riigile.

11. skp. on Vabariigi Valitsus otsustanud käesoleva seaduse Riigikogule ette panna ja 14. skp., see on eile, oli seadus rahaasjanduse komisjonis läbivaatamisel ning täna on ta juba Riigikogus, nagu härra teedeminister seletas, sellepärast, et aktsiaseltsi poolt on esitatud muuseas nõudmine, et selts juba täna kindla vastuse peab saama.

Igat kodanikku huvitab just see, kui palju nendel härradel, kes nüüd raudtee eest tasu tahavad saada, enestel siin kapitaali sees on. Nagu aruannetest näha, on see raudtee maksma läinud versta pealt 21.059 rbl. 69 kop. Kui seda kasvatada versta arvu peale — meie vabariigi piirides on seda raudteed 249 versta — siis leiame, et Eesti piirides selle raudtee ehitamine maksma on läinud 5.243.854 rbl. See

kapitaal on tulnud kolmest allikast: üks osa obligatsioonidest, teine osa on Vene riigilt laenu teel saadud ja kolmanda osana on aktsionärid oma kapitaali sinna sisse pannud. Obligatsioonilaenu on Eesti riigi piirides oleva raudteeosa peale 4.357.987 rbl., Vene riigi võlg Eesti osa peale oleks 427.766 rbl. Nii oleks kogu võlg selle raudteeosa pealt 4.785.753 rbl. Kui nüüd sellest summast mis raudtee maksma läks, see on 5.243.854 rublast, maha arvata see võlg, nimelt obligatsioonide näol ja Vene riigi laen, 4.785.753 rubla, siis leiame, et aktsionärid olid sellesse oma raha mahutanud 458.101 rubla. Nüüd nõuab selts Eesti vabariigilt selle raudtee eest tasu 247.758.025 marka. Vabariigi Valitsus on aga vastuarveid esitanud 114.758.025 marga suuruses, nii et selle summa mahaarvamisel jääks seltsil Eesti vabariigilt saada ümmarguselt 133 miljonit. Kui nüüd seda summat vaadata, mis pärast selts just nimeetatud 247.758.025 marka nõuab, siis peab ütleva, et mitmete summade juures vaielda võib, ja et siin üks või teine summa end just täpselt niiviisi kalkuleerida laseks, nagu seda raudtee selts ja meie teedeministerium teeb, seda ei saa kinnitada. Neid summasid nii täpselt kalkuleerida ei saa. Näitena raudtee sissetulukute kohta võiks öelda seda, et mõnes kohas on tulud vähem või rohkem kulutatud, on jälle rohkem ostetud ja vähem ära kulutatud jne., nii et siin mingit kindlat alust ei või olla. Tuleb aga sellega arvestada, et praegu nõuavad aktsiate omanikud 133 miljonit. See on õige reaalne summa, millega tuleb kõige rohkem arvestada. Kui meie nüüd vaatame, et seltsil enesel oli varandust sinna sisse pandud 458.101 kuldrubla, ja peale selle näeme veel, et nad on sisse toonud sõjaajal raudteematerjaali Venemaalt teede evakueerimise juures umbes 40 miljoni rubla ümber, siis näeme, et meie teede eest on väljaostusumma oleks 93 miljonit. See väljaostusumma oleks tasuks raudtee-ehitamiseks kulutatud 458 tuhande kuldrubla eest. Siin on arvatud vist amortisatsioon arvesse võetult 1 kuldrubla umbes 200 marka. Muidugi teada, tuleb seda arvesse võtta, et raudtee ei ole mitmel viimasel aastal dividendi andnud, kuid umbes nii ta tuleks välja.

Mis puutub ettepaneku-tegijatesse, siis on huvitav see küsimus, kas nad tõelikult on selle endise raudeeseltsi järeltulijad. Selle kohta on Vabariigi Valitsusel akt, mille kokku seadnud härrad Reinhold ja Hans Martna, see tähendab juristid. Nad on terve rea dokumente läbi vaadanud ja leidnud, et praegused ettepaneku-tegijad on endise raudteeseltsi järeltulijad. Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku, see seadus I lugemisel vastu võtta.

L. Johanson (stp): Kitsarööpalise raudtee väljaostu küsimust katsutakse otsustada kiires korras. Eile õhtul võeti see rahaasjanduse komisjonis päevakorda erakorralisel koosolekul, täna jälle Riigikogu koosoleku päevakorda erakorraliselt. Tähendab: küsimus, mis mitu aastat on otsustamata olnud, on leitud nüüd nii kiire olevat, et selle arutamise juures enam harilikust korrast kinni pidada ei saa.

Sisulikult ei ole see küsimus sugugi nii selge, et seda kiires korras otsustada võiks. Kitsarööpalise raudtee küsimus on andnud küllalt kõneainet. Kitsarööpeline raudtee oli mahajäetud varandus, mida ei suudetud korras hoida, ja kui peremeheta varandusele määrati talle hooldajad. Tol ajal ei olnud aktsiaseltsist kihku ega kahku kuulda. Et raudtee liikumist otstarbekohasemaks muuta, võttis Riigikogu 1. novembrist 1923. a. alates vastava seadusega kitsarööpalise riigi kätte. Eelnõu, millega riik kitsarööpalise oma kätte võttis, esitati tolleaegse Vabariigi Valitsuse poolt, kelle eesotsas oli härra Päts. Eelnõu kaitsja oli tolleaegne teedeminister härra Ipsberg. Kui meie edasi vaatleme asjakäiku, siis näeme, et pärast riigi kätte võtmist hakatakse aktsiaseltsi moodustama. Aktsiaselts hakkab elama. Ja kui meie vaatame, kes selle aktsiaseltsi eesotsas olid, ja ka praegu on, siis näeme, et need olid inimesed, kes olid tol ajal valitsuses, kui väljaostmise küsimus valitsusel otsustada tuli ja need on ka praegu selle aktsiaseltsi eesotsas. Nimelt on üks direktoritest härra Päts ja tema kaaslased on Tannebaum, Hoff, Beljaev, Popoff ja Volkenstein. Aga see ei ole veel kõik. Ei ole veel otsustatud väljaostu küsimus. Ei ole veel otsustatud, kui palju riik tahab maksta. Nõudmine oli õige suur. Nüüd on kokku lepitud ja selle juures tuleb häält kuuldavale, et kui seda välja ei maksta, siis läheb kitsarööpeline teiste isikute kätte, kes oma nõudmisi mõjuvamalt suudavad teostada. See küsimus ei ole veel otsustatud, kui juba asutatakse uus aktsiaselts kitsarööpaliste kasutamiseks, ja see on esinenud ka ettepanekuga, et antagu sama kitsarööpeline, mis hooldamise alt ära võetud, ja mille eest teatud summa tasu tuleb maksta, 5-miljonilise rendiga aastas uue aktsiaseltsi kätte. Kui vaatame, kes selle uue seltsi eesotsas seisavad, siis näeme, et samad isikud, kes väljaostu nõudmisega esinesid. Uue seltsi eesotsas on kõigepealt meie endine Riigivanem, lugupeetud härra Päts, kes nüüd kitsarööpalist raudteed tahab kasutama hakata.

Kõike neid andmeid kokku võttes, vähemalt minus, vabandage mind, tekib kahtlus selle ärilise operatsiooni juures. Igalpool figuureerivad ühed ja samad isikud. Ja kuidas see võimalik on? Ma arvan, selle küsimuse otsus-

tamise juures peaks ometi selgitamist leidma ka see külg. See on põhjus, mis ei luba seda seadust pooldada täie arusaamisega.

Teiseks, kui meie vaatame, kelle käes olid kitsarööpalise aktsiad Vene ajal, siis leiame, et kui välja oli lastud 50.000 aktsiat, siis 1/3, 16.466 aktsiat oli Vene riigi käes. Kui meie aga praegu vaatleme peakoosoleku andmeid, siis näeme, et praegu riigi käes on 86 aktsiat, enne aga oli 1/3 kogu aktsiate arvust riigi käes. Nüüd on ligi pool eraisikute käes. Muidugi, aktsiate arv on suurenenud, on aktsiaid rohkem välja lastud. Tekib küsimus, kuhu on need aktsiad jäänud mis riigi omad peaksid olema. Ma arvan, et sarnasel puhul kui Eesti riigi portfelligi 1/3 neid aktsiaid oleks, siis oleks asi ka sootu teine: Eesti riik saaks ennast maksma panna peakoosolekul. Eesti riik oleks võinud siin teise seisukoha võtta. Pealegi läheb nüüd see raha, mis välja makstakse, ainult sellele seltsile, olgu seal kes tahes. Aga kuidas on lugu nende aktsiatega, mis riigi omad peaksid olema? Kus need on? Ei ole püütud selgitada, kas need aktsiad on olemas, kuhu need on jäänud aja jooksul, kuidas on nad kaotsi läinud jne.

Koosseis, mis oli Vene ajal, on teine küsimus, mis jälle mõtlema paneb. Kui meie vaatame koosseisu kitsarööpalise raudtee aktsiaseltsis Vene ajal, siis ei leia meie seal neid tuntud Eesti tegelasi, kes nüüd seal on. Tähendab, vahepeal on nad aktsiad oma kätte ostnud. Selle juures ei ole need inimesed varem sugugi tuntud kui rikkad inimesed. Muidugi seda küsimust on väga raske selgitada... (Vahelhüüe paremalt poolt: Kas nad on varastanud?!) Seda ei ütle ma mitte. Ma ütlen, väga rikkad inimesed nad ei olnud. Nüüd on sootu uued inimesed, tähendab, vahepeal on aktsiaid üles ostetud, terve see ettevõtte on läinud uute inimeste kätte. (Vahelhüüe paremalt poolt: Teie oleksite tahtnud neid vanu inimesi seal näha!) Ei, aga erilist rõõmu ei tunne ma ka nende uute inimeste üle mitte, sest nad ei ole tegutsenud mitte üksi seal, vaid ka teistes ärides ja ka nende teiste äride üle ei tarvitse meil ka erilist rõõmu olla. Missugune rahvuslik uhkusetunne peaks meil näiteks Harju panga tegelaste üle olema, ma ei tea seda mitte. Minul vähemalt seda ei ole. Ja andke andeks, kui ma ei saa nende poole kummardusi teha. See asutus on läinud vahepeal uute inimeste kätte. Kõik on nagu muutunud. Aga selginenud ei ole selle juures midagi.

Ma arvan, et iga valitsus on algusest peale olnud sellest huvitatud, et need aktsiad üles leitaks, mis riigi käes peaksid olema. Aga see küsimus on täiesti selgitamata. Ma arvan, et enne kui seda küsimust otsustada, tuleks selgi-

tada küsimust, kas praegune seltsi esitus, kellega seda kokkulepet sõlmitakse, on õigustatud seda raha vastu võtma. See küsimus ei ole ka selge. Ja selles asjas võivad lahkumineku olla, ja rahaasjanduse komisjon, kus see küsimus arutusel oli, ei ole ometi see asutus, kes saab seda juriidilist küsimust lahendada. See ei ole ka veel selge. Ja peale mõne advokaadi ja juristi, kes seda küsimust on selgitanud, mingisugust asutust ei ole, kes seda oleks lähemalt vaadelnud. Nii on siin terve rea selgitamata küsimustega tegemist.

Kitsarööpeline raudtee ise on teatud tuluallikas olnud. Hooldajad said tasuks 2.250.000, raudtee ülevaatajad said teatud summa, hindamise komisjon 1.200.000, siis oli raudtee vastuvõtmise komisjon, jälle terve rida inimesi sai suure summa.

Võitlus selle raudtee ümber on kestnud mitmes suunas ja mitmes sihis, kuid küsimus ise on jäänud senni selgusetuks. Enne kui kõigi nende küsimuste peale vastatakse, mida mina ka rahaasjanduse komisjonis üles tõstsin, ja arvesse võttes kõiki neid vahekordi, ja seda, et mitmetes asutustes ühed ja samad inimesed esinevad, ei saaks mina mitte selle seaduse vastuvõtmise poolt hääletada. Kui aga öeldakse, et kui küsimus nüüd otsustamata jäetakse, siis läheb terve see ettevõtte teise grupi kätte, kes rohkem nõuab, siis ma kahtlen ka selle juures. Minul ei ole usku, et üks äriiline ringkond või grupp, kui temal võimalus oleks ettevõtet edasi anda parematel tingimustel, siis võtaks riigilt vähema summa vastu. Kui nad rohkem saaksid, siis nad ka rohkem võtaksid, sest ega ärimees isamaa-armastuse pärast ei hakka poolmuidu või vähema hinna eest ettevõtet käest ära andma. Minu arvates võtab ta niipalju, kui saab oma ärist. Nii see kahtlus ja põhjus, mis seda asja võiks kiirustada, vähemalt minule mõõduandev ei ole ja langeb ära. Aga võib olla, kui selgitatakse need küsimused, siis on mul võimalik ka seisukohta muuta.

E. Veberman (rhvsv): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ka minule näib, et see küsimus pole küllalt selge, et seda nii kiires korras, ühe päeva jooksul ära otsustada ja 247 miljonit välja maksta. Ettetoodud põhjused, mis pärast see asi nii kiire olla, pole küllalt kaaluvad. Kui ma ei eksi, siis tähendas juba eelkõneleja, et raske on oletada, et need isikud, kes selle asja eesotsas seisavad, niivõrd halvad ärimehed oleksid, et sel puhul, kui neil 1.200.000.000 võimalik saada, nad siis 133 miljoniga puhtas rahas lepiksid, kuid umbes säärased olid motiivid, mis meile rahaasjanduse komisjonis ette toodi. Meile öeldi, et muidu võidaks tulla miljardilise nõudmisega, aga nüüd olla see „haruldane moment“, kus ini-

mesed lepivad 133 miljoniga. Peale selle tuleks ka sellega arvestada, et peakoosolekul oli esitatud kõigest umbes 62.000 aktsiat 133.000 aktsiast. Tähendab, alla poole aktsiatest oli esitatud, üle poole aktsiate on veel kuskil mujal. Kahtlemata on need puuduvate aktsionäride hulgas aktsiateomanikke kelle aktsiad on kas Eestist evakueeritud või kelle aktsiad olid Vene pankades ja kes nendest rippumatutel põhjustel oma aktsiaid esitada ei saanud. Kas on täiesti õiglane, et meie tasu raudtee eest just nendele aktsionäridele, kes siin praegu ennast konstrueerinud, tähendab seltsile ta praeguses koosseisus, välja maksame? Rahaasjanduse komisjonis avaldati mõne komisjoni liikme poolt kahtlust selle kohta, kas on juriidiliselt õigustatud praegune aktsiaselts seda tasu vastu võtma. See küsimus on seda väärt, et seda selgitada. Sellepärast ei saa rahvuslik-vabameelse partei Riigikogu rühm seaduse vastuvõtmise poolt hääletada, vaid hääletab ettepaneku vastu.

Th. Pool (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eelkõnelejad puudutasid mõningaid küsimusi. Mina tahtsin nendele lisaks aruandjale veel järgmise küsimise ette panna. Nagu seadusest selgub, moodustab väljamaksusumma teatud kokkuleppe tulemuse raudteeseltsi ja Vabariigi Valitsuse vahel. Uus raudteeselts pole aga mitte endises koosseisus, vaid temasse on kogunud uusi liikmeid, kuna osa endisi aktsiate omanikke seal esitatud ei ole, sest nemad ei saanud oma õigusi maksta panna, kuna nende aktsiad on Venemaale jäänud või siit evakueeritud. Tekib küsimus, kuidas on ette nähtud sarnaste aktsiate omanikkude õiguste kindlustamine. Kuuldavasti on üldkomisjonis seaduseelnõu arutusel, mis seda küsimust üldiselt lahendada tahab. Kui käesolev seadus vastu võetakse ja summad uuele aktsiaseltsile välja maksetakse, siis jääb selgusetuks, kuidas nende aktsiaomanikkudega jääb, kes oma aktsiaid esitada ei saa, või kes siimaani oma omandusõigust ühel või teisel viisil pole suutnud maksta panna. Et seda küsimust selgitada ja nende põhimõtetega kooskõlastada, mis üldkomisjonis vastu võtta tahetakse, teen ma ettepaneku, selle küsimuse selgitamiseks seadus üldkomisjonis läbivaatamiseks anda.

Teedeminister K. Virma: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui mina teedeministriumi juhtimisele asusin, siis tõusid mulle silma ette just needsamad küsimused, mida täna siit kõnetoolilt rkl. Johanson käsitas. (E. Veberman, rhvsv: Kõik need küsimused!) Jah, kõik need küsimused. Asi ise

oli juba üle aasta enne mind ministeeriumis käsitamisel olnud, ja sellepärast oli teedeministeeriumi vastavatel ametnikkudel asi selge, kuna see minul ei olnud, ja sellepärast tegin mina igasuguseid pingutusi selleks, et võimalikult — vähemalt mulle enesele asja selgitada. Kõiksuguste otsimiste kaudu saadud dokumentide põhjal sain lõpuks need dokumendid kätte, millest kõneldi ka rahaasjanduse komisjonis ja mille kohta on kokku seatud juristide seletuskiri, mis ka rahaasjanduse komisjonis ette kanti. Nendest andmetest on näha, et meil kaks kohtuasutust on seda küsimust käsitanud, nimelt hoolekandekohus ja ka Riigikohus. Hoolekandekohus on lõpetanud hooldamise ja on selle kohta vastava otsuse teinud. Hoolekandekohtu otsustest palusin mina ära kirjasid teedeministeeriumile selleks, et neid asjaajamise juurde võtta. Hoolekandekohus on tunnustanud seltsi peakoosolekuid, kus seltsi juhatuse õigused kindlaks määrati, ja on otsustanud, et selle seltsi juhatusele, kelle põhikiri on teatud kohas registreeritud, peavad hooldajad „I juurdeveo raudteede selts Venemaal“, seltsi varandused üle andma. Järelikult ei olnud teedeministeeriumil enam mingisuguseid väljavaateid selleks, et võiks keegi teine isik tulla, kes selle varanduse peremehe osas võiks esineda. Tähtjajad, mis protesteerimiseks võisid olla, olid möödas, ja sellepärast ei olnud teedeministeeriumil midagi muud teha, kui pidi nende isikutega, kes juba mitu korda olid valitsuse juures kui ka teedeministeeriumis esinenud vastavate nõudmistega, läbirääkimistesse astuma ja neid kui vastavat nõudjat poolt võtma.

Küsimus selgus veel ühe teise küsimuse juures, nimelt olid hooldajad kaevanud Riigikohtusse teedeministeeriumi peale sellepärast, et 30. novembril 1923. a. raudtee võeti riigi kätte, kuid tehti seda enne, kui vastav tasu oli selle varanduse eest välja makstud. See kaebtus oli Riigikohtus arutamisel siis, kui hooldajad olid oma käest seltsi varandused seltsi juhatuse kätte üle andnud. Riigikohus tunnustas vastava protsessi juures seltsi esitajaid. Sellega tunnustas meie kõrgem kohus seda seltsi juhatust, kes praegu esineb oma nõudmistega. Need kaks tunnismärki, nagu mina ütlesin, olid määravaks selles, et teedeministeerium pidi vastavad nõudmiskirjad, või kui tahetakse, palvekirjad, läbi vaatama, Vabariigi Valitsust nende sisu üle informeerima ja vastavaid ettepanekuid, nii kui nendes kirjades oli nõutud, ka valitsusele esitama.

Mis puutub küsimusse, mida rkl. Johanson siin üles seadis, et kas on püütud selgitada, kuhu on Vene ajal Vene valitsuse päralt olnud aktsiad jäänud, siis, nagu mina rahaministeeriumist

teada sain, on lugu niisugune, et selles asjas on kirjavahetust peetud meie Vene saatkonnaga jne., kuid tagajärgi see ei ole andnud.

Mis puutub nüüd kiirusesse, millest kõneldes rkl. härra Veberman, siis ka siin ei ole valitsus stüüdlane, ega Riigikogu, ega ka keegi muu. Need, kes leiavad omal õiguse olevat teatud varandust kätte saada ja vahetada riigiga selgitada nii nagu see ette on nähtud ka Riigikogu poolt väljaantud seaduses, neid ei või keelata asja otsustamise kiirendamist nõudmast. Teatavasti on asi kestnud üle kahe aasta, ja kui nüüd lõppude lõpuks nende pikkade läbirääkimiste järele, pikkade komisjoni koosolekute järele, küsimuse mitmekülgse kaalumise järele on esinetud kokkuleppe-ettepanekuga, ja kokkuleppe üks tingimus on see, et mainitud küsimus peab kunni 15. detsembrini 1925. a. lõpulikult otsustatama, siis ei leidu siin kiiruse mõttes midagi erilist. Kui nüüd Riigikogu seda teisiti arvab, siis jääb see muidugi Riigikogu enese asjaks, kuid Riigikogul tulevad enese peale võtta need tagajärjed, mis selle kokkuleppe ühe punkti rikkumise asjas esile tulevad, kui küsimus antakse Riigikogu poolt üldkomisjoni läbivaatamiseks, nagu rkl. härra Pool sellekohase ettepaneku tegi. Siis minu teada peaks täna 15. kuupäev mööda minema ja Riigikogul ei ole siis enam võimalik jääda selle ettepaneku alusele. (A. Anderkopp, tões: Miks valitsus lühikese aja peale lepinguid teeb?) Rkl. härra Anderkopp, see ei ole leping, vaid see on teise poole nõudmine, ja valitsus on ainult otsustanud selle nõudmise Riigikogule vastuvõtmiseks esitada. Kui aga Riigikogu seda ettepanekut vastu ei saa võtta, siis on see juba Riigikogu asi, ja mina ega valitsus ei saa siin midagi parata. Valitsus ei ole ennast millegagi sidunud, on asja ainult Riigikogule teatavaks teinud. Kui Riigikogu tahab seda asja teisiti otsustada, siis on see Riigikogu enda asi.

Mis puutub nüüd sellesse, kas aktsiaomanikud kindlustatud on, mis oli muuseas põhjenduseks rkl. härra Pool'i ettepanekule, siis kordan mina, et vist ka üldkomisjon peab seda ütlema, et aktsiaomanikkudel on nõudmisi seltsi vastu. Kui meie tunnustame, et selts, nagu niisugune, on juriidiliselt õigel alusel, siis on aktsiapidajatel nõudmised ainult seltsi vastu. Meie ei saa omale ette kujutada, et igasuguste ettevõtete aktsionäärid saaksid kuidagi tulla riigi vastu nõudmistega. Nii peaks täiesti selge olema, et aktsiaomanikkude nõudmised peavad olema sihitud seltsi vastu. Jääb järele küsimus, kuivõrd riik peab käesolevas küsimuses aktsiapidajate kasusid kaitsma, ja kas riik peab astuma samme nende kaitseks. Selles asjas ei ole teedeministeerium küll

midagi teinud ja ei pea ka seda oma ülesandeks. Kui Riigikogu arvab, et aktsiapidajatele on tarvis kaitset anda, siis, võib olla, peab ehk vastav ülesanne valitsusele tehtama jne. (A. Anderkopp, tõer: Valitsuse eelnõu on komisjonis.) Jah, valitsuse eelnõu on komisjonis ja niipalju kui mina sellest aru saan — võib olla ehk juristid saavad sellest teisiti aru, kuid ma olen ka juristidega rääkinud ja nõu pidanud ja olen sellest aru saanud nõnda, et vahekord on lahendatav seltsi ja aktsionääride vahel. (A. Anderkopp, tõer: Mis alusel? Selleks on teist seadust tarvis.) No jah, see on juba teise seadusesse ulatav küsimus. Võib olla, et tarvis aega on selleks, et ära oodata kuidas see teine küsimus kujuneb, kuid käesolevas seaduses ei ole seda küsimust puudutatud, vaid see on üldise korra hooleks jäänud

Riigivanema poole, et nad ise võiksid kuulda, mispärast raudtee väljaostmine senni kohalt liikunud ei ole. Nemad käisid teedeministeeriumis, rahaministreeiumis ja ka Riigivanema juures ning tulid siis tagasi ja tähendasid, et neile on lootust antud, et vähemalt selle aasta jooksul asi lõpetatakse, ja et ministeeriumis olla tähendatud, nagu ei oleks tasumaksimine sellepärast kohalt liikunud, et raudteeseltsi juhatuse poolt ei ole selleks tarvilikke samme tehtud. Juhatuse poolt näidati neile kogu aasta kirjavahetus, mis selles asjas toimitud, väljamaalaste poolt pandi kindel nõudmine ette, et kui nad järgmisel aastal tulevad, et siis asi vähemalt ühel või teisel kujul lahendatud oleks. See aasta on mööda läinud, ministeeriumis on väga mitmesugustest seisukohtadest välja mindud ja siin peab tähend-

teede pank, ja sellele pangale üle anda kasutamiseks kõik eraraudteed, samuti ka esimese juurdeveo-raudteede seltsi raudteed, nii et seal kauges tulevikus likvideerimise kava näha on, kuna aga Poolas, Lätis ja Leedus, nagu meilgi, seltsi raudteede likvideerimine teatava staadiumini on jõudnud.

Siin avaldati kahtlust, kas see selts on meie riigis kitsarööpaliste raudteede järeletulija õiguslikkudel alustel. See selts ei ole ükski meil, vaid seda seltsi tuntakse ja tunnustatakse Lätis ja mujal. Lätimaa ei ole raudteid omale võtnud, vaid tähendatud selts valitseb veel praegu Läti kitsarööpaliste raudteede üle, ja Lätimaa tahab sellele seltsile mitte ükski endisi raudteid üle anda, vaid ka kõik sõjaajal ehitatud kitsarööpalised raudteed kunni riigipiirini. Poolamaal on raudteede likvideerimisele asutud sellepärast, et need on Leedu piiriga pooleks lõigatud ja neid ei saa Poolamaa eksploateerida. Osalt on Poolamaa kitsarööpalisi raudteid ümber ehitatud laiarööpalisteks, ja Poola riik tahab neid kui laiarööpalisi eksploateerida. Nii et selles mõttes ei võiks mingisugust kahtlust olla selle seltsi õiguslikkuse üle.

Mis puutub sellesse, kuidas aktsionäride õigused kaitstud on, siis pean tähendama, et selles asjas on seltsi kohta maksma pandud teatavad korraldused rahaministeeriumi poolt. See selts laiendas oma põhikapitaali ja sel puhul tehti rahaministeeriumi poolt niisugune korraldus, et sellele osale aktsiatele, mis praegu veel esitatud ei ole, hoitakse teatav arv juurdetulnud uusi aktsiaid seltsi juhatuse juures tagavaraks, nii et neid ei tohi müüa, vaid neid hoitakse seltsi juures endistele aktsionäridele. Raha, mis üks või teine aktsia sisse toob, ei jaota selts mitte aktsionäride vahel ära, vaid raha jääb seltsi kassasse, nii ka raudteede väljaostusummad. Pealegi makstakse väljaostu raha Eesti riigis mõne aasta jooksul, ja selle aja jooksul peab see raha ka Eestisse jääma. See on kokkulepe, millega ka väljamaalased nõus on olnud. Arvatakse, et see raha läheb üksikute aktsionäride taskutesse, need võivad seda kasutada nii, nagu nad soovivad. Aga see pole nii. Raha peab seltsi arvel olema. Kui selts sellega mingisugust uut ettevõtet kasulikult saab teostada — teeb ta seda, kui mitte, jääb raha seltsi kassasse, kunni selts oma peakoosoleku kokku kutsub, kuhu arvatavasti ka need aktsionärid koguvad, kelle aktsiad praegu veel esitamata. Igatahes on selge, et meie ei saa oma riigis niisugust korda kaitsta, et meil on raudteed ära võetud, on aastate viisi neid riik kasutanud, aga nende omanik ei saa selle sest mingisuguseid protsente ega

tasu. Pean tähendama, et kui läinud aastal Inglise esitaja siia tuli, siis oli ta esimene lause, millega ta oma protesti algas: „Meie, inglased, oleme kindlas arvamises, et Eesti vabariik on õiguslik riik“, aga siis tulid need „agad“. „Aga meie leiame, et õiguslik riik peaks aastate jooksul ometi niisuguse väikse tasu, nagu riigi kätte võetud raudteede tasu, ära õiendama.“ Meil oli väga piinlik, tõime ette põhjusi, mispärast seda ei ole tehtud, aga kui meil aastate jooksul nii edasi läheb, siis küll enam võimalik ei ole põhjusi aastate kestes välja mõtlema hakata. Ühel või teisel viisil tuleb asi lõpetada. Leitakse, et praegu kokkulepitud tasu küllalt õiglane ei ole, — siis peab katsuma asja lõpetada teisel alusel. Seltsi juhatuse peab nende aluste põhjal, mis kontsessioon annab, asja õiglaselt korraldama. See oleks kõik, mis mul oleks öelda asja sisulise külje kohta.

Mis aga mind isiklikult puudutab, siis pean tähendama, et kui ma Riigivanem olin ja selle seltsi ülevõtmisele asuti, oli palju juriste, kes selle raudtee riigile võtmist toetasid, kuigi ka palju neid oli, kes sellel seisukohal ei olnud, et raudtee tuleb riigile üle võtta. Aga arvesse võttes seltskonna arvamist ja raudteeteenijate pealekäimisi võeti raudtee riigile üle. Pean tähendama, et sama kontsessiooni alusel töötavad raudteed jäid Läti riigis üle võtmata. Sel ajal olid Läti valitsuse juriidilised nõuandjad kui ka kõrgema kohtu esitajad sel arvamisel, et raudteede ülevõtmiseks riigile aeg veel kätte jõudnud ei olevat. Ja mina võin öelda, et meie riigis olid ja on ka praegu väga mitme erakonna väljapaistvamad juristid raudteede ülevõtmise asjus eitaval seisukohal. Aga see on sündinud ja mitte riigi huvide vastu. Härra Johanson'ist sain ma nii aru, et ta nüüd ette heidab, et meie omal ajal raudtee ülevõtmise poolt olime, ja selleks valitsuse poolt vastava eelnõu esitasime. Sel ajal kui eelnõu esitati, härra Johanson etteheiteid ei teinud. (L. Johanson'i, stp vahelhüüe.) Kui see härra Johanson'i poolt siiski etteheide ei olnud, nagu ma ta vahelhüüdest aru saan, siis läheme sellest üle. Aga kui mina valitsusest ära olen läinud, siis on minul nagu igal teisel kodanikul õigus töötada oma enese arvamise järgi. Ja kui mina olen selle aktsiaseltsi juhatuses, siis olin ma sinna kutsutud kahe suurema väljamaalaste grupi poolt, kes oma vahel mitte igas asjas ühisel arvamisel ei olnud, ja mind juhatusesse, kui erapooletut, kutsusid. Mina arvan, et mina sellega Eesti riigile mingit kahju ei ole teinud ning võin kindlasti öelda, et mina selle raudtee asjade õiendamiseks ei ole mingisuguseid

kõrvalteid käinud. Mina olen küll nõu andnud ja olen öelnud seda, mis meie riigi seisukoht minu arvates nõuab. Mina arvan, et härra Johanson'il ega ka teistel ei ole ühtki fakti ette tuua, mis minu peale varju heita võiks.

Mis minu aktsiate arvu suurusesse puutub, siis ei ole minul rohkem aktsiaid käsutada, kui need, mis juhatuskirja põhjal igal juhatusel liikmel peavad seal sees olema. Minul ei ole seal rohkem kui 2 häält, ja nii palju peab igal juhatusel liikmel hääli olema. Kui raudtee eest vähem või rohkem makstakse, siis see maks, mis riigi poolt tuleb, ei tee mind rikkaks ega vaeseks, sellepärast, et mina nendest aktsiatest huvitatud ei ole.

Minu arvates ei ole härra Johanson ühtki fakti ette toonud, mis tal põhjust annaks mind isiklikult põhjuseks ette tuua, et nagu ei oleks asi korras, ja see näitab, et see üks vilets katse on heita varju inimeste peale, ilma et selleks põhjust oleks.

L. Johanson (stp): Minul ei oleks tarvis olnud uuesti sõna võtta, kui härra Päts'i viimane lause oleks ära jäänud. Kui mina siin enim sõna võtsin, siis ei heitnud ma mingisugust kahtlust kellegi peale, vaid näitasin ainult üksikute asjaolude peale, mis sunnivad mind nende juures peatuma. Mina näitasin selle peale, et väljaostu algataja oli härra Päts, kes tol ajal oli Riigivanem. Seltsi eesotsas, kellelt välja osteti, oli ja on härra Päts. (K. Päts. põl: Ei olnud sel ajal!) Aga praegu olete. Praegu oli rahaasjanduse komisjonis dokument, kuhu Teie olite esimesena alla kirjutanud ja nagu Teie ütlesite, oli Teil selle juures aktsiaid mitte rohkem, kui kahe hääle jaoks. Uus selts asutati varsti mõned aastad pärast väljaostu otsustamist endiselt seltsilt, ja selle seltsi eesotsas olite Teie jällegi. (K. Päts, põl: Uut seltsi ei ole asutatud.) Aga uue seltsiga olid läbiraäkimised, vähemalt kirjutati seda ajalehtedes. Kui mina nüüd neid tõsiasi ritta sean, ja kui selle kohta öeldakse, et see on kahtlustamine, siis on see omamoodi arusaamine. Ma leian, et niisugusel kujul selle peale vastata ei ole sugugi kohane.

Mis puutub seltsi tegevusse, siis tähendati selle peale, et oli suvel koosolek ja seal arutati seda küsimust, ja et seal olid välja maalased väga kurjad. Pean ütleva, et nad läksid veel kaugemalegi, ja väga halb oli ajalehtedest lugeda neid kõnesid, mis seal oli peetud ja mis olid pidanud mitte ainult väljamaalased, vaid ka meie oma inimesed, seal süüdistati Eestit ja selles mindi väga kaugele. Neid ajalehti on praegugi võimalik saada, ja iga Riigikogu liige võiks tagant

järele lugeda, kuidas tol ajal riiki arvustati. Mis mind rohkem selle küsimuse juures peatuma sunnib, on see, et sugugi õige ei ole, mis härra Sepp vahele hüüdis, nagu võiksime meie selle üle rõõmustada, et see asi on nüüd läinud Eesti meeste kätte. Ta ei ole aga sugugi Eesti meeste käes, sest ainukesel tuntud Eesti mehel, väga lugupeetud härra Päts'il, on ainult 2 häält. Selle asja eesotsas seisab 2 Prantsuse pank ja 2 Briti pank ning peale selle Tallinna aktsiapank ja terve rida teisi, kes sugugi ei kuulu nendesse ringkondadesse, kelle käes härra Sepp näeks heameelega neid asutusi. Kes on siis need Volkenstein'id, kes on Beljaev, kes on Nottbeck, kes on Tenson, Koch, Johansson, Bladt, Sievers ja terve rida Hoff'isid, Popoff'id, Friedländer'id? Kes need on? (K. Päts, põl: Aktsionärid! — J. Sepp, mo: Kas see enne on olnud Eesti meeste käes? J. Tõnisson, rhv: Balti mõisnikkude käes oli.) Balti mõisnikke on üks, nimega Sievers. Aga seegi vist ei ole Balti mõisnik. Nii on läinud ettevõtte päris uute inimeste kätte.

Aktsiate üleandmise juures ei ole suudetud kindlaks teha, kus on riigi aktsiad, kus on see üks kolmandik, mis oli Vene riigi käes. Ma arvan, Eesti riik tunneb selle vastu huvi, et ta need oma varandused kätte saaks, mis tal on õigus kätte saada. (Vahelhüüe J. Sepp'a, mo poolt.) Jah, aga ometi ei saada neid aktsiaid kätte, mis meil oli õigus saada Vene riigilt. Peeterburi rahvusvaheline pank on Pariisis ja sellel on oma aktsiad käes. Selle panga esitaja on Volkenstein. Ka meie riigi aktsiad peaksid olema riigil käes. Need on kõik tähtsad küsimused, ja sellepärast ma palun siin mitte niisuguseid järeldusi teha. Küsimused nõuavad selgitamist. Ja kui meie kõrvu seame, et Riigivanem, kelle ajal väljaostu alati, on seal aktsiaseltsis eesotsas ja pärast seltsi eesotsas, kes läbiraäkimisi rendilevõtmise asjus peavad, siis ma arvan, et meie võime ometi seda siit kõnetoolilt puudutada.

Th. Pool (tõer): Eksiarvamiste ärahoidmiseks pean tähendama, et meie rühm ei taha seda küsimust venitada ja on arvamisel, et küsimus kiirelt otsustada tuleb. Kahjuks on aga see küsimus liiga hilja Riigikogule esitatud. Riigikogu peab seda nüüd otsustama 12 tunni jooksul ja seda peab ta tegema, ilma et seadus ise või küsimus sisuliselt selge oleks. Sellepärast ongi meie poolt ettepanek tehtud, see üldkomisjoni anda juriidiliseks läbikaalumiseks. Üldkomisjoni on valitsuse poolt antud teine seaduseelnõu, mis käesolevaga sisulises ühenduses, ja selle-

pärast oleks tarvis, et selle küsimuse juures vastav kooskõla teostatakse. Kui üldkommisjon leiab, et selle küsimuse juures midagi parandada võimatu, siis peab sellega leppima. Igatahes on väga kahju, et see küsimus alles viimasel minutil Riigikogule esitati.

J. Tõnisson (rhy): Austatud Riigikogu liikmed! Minu poliitilised sõbrad tunnevad, et selle küsimuse juures mingisugust sihilikku viivitamist olla ei tohi, vaid et see küsimus tuleb kiires korras lahendada. Teiselt poolt on aga raske kuulnud vastuväidete järgi ilma lähema kaalumiseteta otsust teha. Et pärast küsimust võidaks puhtsüdamlikult ilma kahtlusetu kiiresti otsustada, selleks peame meie ka soovitavaks seaduseelnõu üldkommisjoni anda juriidiliste küsimuste selgitamiseks, millest siin kõneldud. Selle juures oleks aga eelduseks asjaolu, et üldkommisjon küsimuse kiires korras läbivaatamisele võtaks ja oma töö võimalikult kiirelt lõpule viiks, nõnda et meie selle küsimuse juba sellel nädalal ära otsustada võiksime. Ei ole põhjust küsimuse kiiret läbivaatamist edasi lükata, kui üldkommisjon veendumusele on jõudnud, et küsimus täiesti selge. Ilma et meil täna tarvitseks kindlat tähtaega ära määrata, usun mina, et üldkommisjon olukorda arvesse võttes ise ajaviitmata küsimuse selgitamise käsile võtab, ja meie juba käesoleval nädalal mõnel päeval kolm koosolekut ära peame, ilma et meil täna tarvitseks asja ilma komisjoni kaalumiseteta otsustamisele võtta. Selgub aga üldkommisjonis, et küsimus selge ei ole, siis on loomulik, et meie ka täna otsust juba ette ära teha ei või. Sellepärast ühineb rahvaerakond ettepanekuga — seaduseelnõu üldkommisjoni anda.

Teedeminister **K. Virma**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina olen läbirääkimistest nõnda aru saanud, et Riigikogu põhimõttelikult selle küsimuse kiire äraotsustamise vastu ei ole, kuid küsimuse juures oleks tarvis üht ja teist asja veel selgitada. Ettepanekus on tarvitatud kõnekään — lõpulikult ära otsustatud. Võib olla, oleks kergem seda küsimust tõlgitseda, kui täna vähemalt tehakse põhimõttelik otsus. Võib olla, oleks võimalik Riigikogul seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta ning siis juba I ja II lugemise vahel komisjoni anda. Kõik parandused on tehtavad seaduseelnõu II lugemisel ja järelikult on ka selle seaduseelnõu juures võimalik parandusi teha II lugemisel. Neid asjaolusid silmas pidades teen ettepaneku, mis on minu isiklik ettepanek, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta ja I ning II lugemise

vahel üldkommisjoni anda, nii nagu härra Pool'i ettepanekus tähendatud.

Juhataja **A. Rei**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **J. Zimmerman**: Nagu näha, ei olda selle summa kohta, mis siin ette nähtud, lahkavamistel. Kuid kaheldakse selle juures, kas need tasanõudjate esitajad on ka endise aktsiaseltsi esitajad. Ma pean tähendama, et mul on dokumendid, millest näha, et 30. juunil 1925. a. ärapeetud aktsiaseltsi peakoosolekul on olnud esitatud 63.799 aktsiaomanikku, kuna üldse aktsiate arv on 133.050. Seltsi põhikirja järgi on peakoosolek otsusvõimeline, kui 1/5, see on 26.610 aktsiat esitatud on. Nii oli see koosolek otsusvõimeline.

Mis puutub küsimusse, kuidas on kindlustatud need aktsiaomanikud, kes praegu kohal ei viibi ja kes omi õigusi maksma panna ei saa, siis rahaasjanduse komisjon ei võinud seda küsimust otsustada, sest see pole tema ülesanne.

Sama küsimus ei käi üksi selle aktsiaseltsi kohta, vaid ka teiste aktsiaseltside kohta, mida on Eestis palju. Terve rida ka teiste aktsiaseltside aktsiate omanikke ei viibi praegu kohal ja ka nemad ei saa oma õigusi maksma panna. Ei maksa karta, et kui meie käesoleva seaduse vastu võtame, siis seda seadust, mis üldkommisjonis on, ei saa maksma panna raudtee aktsionääride kohta. Raudtee aktsionääride kohta käivat seadust saab ka hiljemalt veel teostada, sest raudtee-selts ei saa kõike raha kätte, ta saab kohe kätte käesoleva seaduse järgi ainult 16.625.000 marka. (Vahelhüüe E. Veberman'i, rhysv poolt.) Suur osa sellest varandusest on veel kaua aega riigi käes. Nii et kui uued seadused ettenäitamata aktsiate omanikkude kaitseks välja antakse, siis on võimalik selle varanduse peale aresti panna, ka siis, kui praegune seltsi juhatus ei soovi seda.

Seda seadust komisjoni anda viivitamise mõttes ei ole mõtet. Rahaasjanduse komisjoni nimel kordan ettepanekut — seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **A. Rei**: Rkl. Pool'i poolt oli tehtud ettepanek, anda seaduseelnõu üldkommisjoni, kuid ta loobus oma ettepanekust, ühinedes härra teedeministri ettepanekuga. Hääletamisele tuleb kaks ettepanekut: 1) seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta ja 2) anda seaduseelnõu I ja II lugemise vahel läbivaatamiseks üldkommisjoni. Panen hääletamisele ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu

võtta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud. Hääletamisele tuleb ettepanek — anda seaduseelnõu I ja II lugemise vahel üldkommisjoni. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Aruandja **J. Zimmerman**: Teen ettepaneku, seaduseelnõu II lugemisele võtta kolmepäevalist vaheaega I ja II lugemise vahel pidamata.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

6. Autasumaa tarvitamise seadus — III lugemisel.

Maakommisjoni aruandja **H. Ostrat** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega

seaduseelnõu pealkiri ja §§ 1—7.

Autasumaa tarvitamise seadus.

§ 1. Kodanikkudele, kes vabadussõjast osa võtnud ja kes sõjaväelaste autasu seaduse („Riigi Teataja“ nr. 27—1923. a.) või ajutise valitsuse 20. dets. 1918. a. määruse („Riigi Teataja“ nr. 9—1918. a.) põhjal maad saanud ehk saavad, antakse maa ühes päraldustega põlisele tarvitamisele või omanduseks riigimaade põlise tarvitamise ja omanduseks andmise seaduses ettenähtud alustel ja korras, muudatustega ja täiendustega, mis käesolevas seaduses tähendatud.

§ 2. Kodanikkudele, kes ette nähtud vabadussõjast osavõtnud sõjaväelaste autasu seaduse § 2., antakse nende käes kasutada olevad maakohad ühes päraldustega nende omanduseks tasuta.

Kodanikkudele, kes ette nähtud sama seaduse § 4., antakse tasuta omanduseks nende käes kasutada olevad maakohad ühes päraldustega, kui päralduste koguväärtus ei tõuse üle 5000 krooni maakohtadel, mis antud § 4. p. a. põhjal, üle 3000 krooni maakohtadel, mis antud § 4. p. b. põhjal, üle 2000 krooni maakohtadel, mis antud § 4. p. c põhjal: On kasutadaantud maakoha päralduste koguväärtus üle nimetatud summade, ja maakoha kasutaja ei soovi neid päraldusi kas tervelt või osaliselt omandada ostuteel asunikkuudele määratud alustel, siis likvideerib põllutöoministerium ülejäänud päraldused üldistel alustel.

On aga kasutadaantud maakoha päralduste üldväärtus alla nimetatud summade, kustutab põllutöoministerium vastavalt puuduvale summale põllutöoministeriumi poolt maasaajale

antud või antavaid laenusid sellekohase soovivaalduse põhjal.

§ 3. Kodanikud, kes maad saanud ehk saavad — 1) Vabariigi Valitsuse otsuse põhjal vabadussõjas ülesnäidatud iseäraliku vahvuse eest, 2) kui vabadussõjas saadud vigastuste tõttu üle 40% tööjõudu kaotanud sõdurid või 3) kui vabadussõjas langenud sõdurite perekondade liikmed, — on vabastatud nende käes kasutada oleva maa põlisest rendist, kuna maa omandamisel on vabastatud maa väljaostumaksust.

§ 4. Kui keegi, kellele Vabariigi Valitsus ajutise valitsuse 20. dets. 1918. a. määruse põhjal autasuks maad on otsustanud anda, maasaamise õigustest lahti ütleb, siis on temal õigus saada rahalist tasu 100.000 mrk.

§ 5. Kui § 1. tähendatud kodanik enne maakoha saamist sureb, siis on tema lastel, naisel või kui neid ei ole, vanematel selles seaduses ettenähtud õigused maa või rahalise tasu saamiseks.

§ 6. Langenud sõdurite perekonnaliikmed ja vähemalt 40% tööjõudu kaotanud sõdurid, kes käesoleva seaduse põhjal maad kasutama hakkavad, kaotavad õiguse pensioni saada.

§ 7. Vabariigi Valitsusel on õigus selle seaduse elluviimiseks tarvilikke juhtnõore anda.

Juhataja **A. Rei**: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

7. Kuldbilansside seadus — II lugemisel.

Üldkommisjoni aruandja **V. Hasselblatt** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu seaduseelnõu pealkiri.

Kuldbilansside seadus.

Aruandja **V. Hasselblatt** (loeb):

„§ 1. Kõik juriidilise isiku õigustega kaubanduslikud, rahalised, tööstuslikud ja ühistegevused ettevõtted, samuti kõik ettevõtted, kes ei ole juriidilised isikud, kuid kasutavad või kasutada tahavad nendele otsekoheste maksude seaduse § 574. antud õigusi, peavad 1. jaanuariks 1926. a. või kui nende äriaasta mõnel teisel tähtajal algama peaks, selleks tähtajaks 1926. aasta jooksul ümberhinnatud bilanssid, mis käesolevas seaduses avamibilanssideks nimetatud, kokku seadma väärt-kindlates Eesti markades, mille väärtus vastab kursile 100 Eesti marka — 1 kuldkroon — 0,403226 kgr.“

§ 1. viimases reas on trükitud „kuldgramm“ ühes sõnas „kgr“, mis tähendab kilogrammi. Sellepärast teen ettepaneku, võtta „0,403226 kgr.“ asemel „0,403226 grammi puhast kulda“.

Juhataja **A. Rei**: Aruandja redaktsiooniline parandus eraldi hääletamisele ei tule. Hääletamisele tuleb § 1 ühes redaktsioonilise parandusega. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 1 ühes aruandja redaktsioonilise parandusega vastu võetud.

Aruandja **V. Hasselblatt** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega §§ 2—4.

§ 2. Avamisbilansi kokkuseadmiseks (§ 1) Eesti markades tulevad ümber hinnata kõik raamatujärgsed bilansisissekanded, mille summad Eesti markades vastavate aktiva ja passiva sissekannete tõelisele väärtusele väärtkindlates Eesti markades § 1. tähendatud kursi järgi ei vasta, sealjuures kinni pidades käesoleva seaduse alljärgnevatest nõuetest.

§ 3. Iga ettevõttesse mahutatud põhivara objekt (ärimaksu seaduse käsitamise instruksiooni § 55. p. 7) kuulub eraldi ümberhindamisele.

§ 4. Ettevõttesse mahutatud põhivara objektid tulevad bilansi aktivasse üles võtta nende soetamis- või valmistamishinnaga bilansi tähtpäeval, kuna passivasse üles võtta tuleb summa, mis näitab ettevõttesse mahutatud põhivara objektide väärtuse kahanemist bilansi tähtpäevaks.

Väärtuse kahanemise kindlakstegemisel on tõelik kulumine bilansi tähtpäevaks mõõduandev. Vastavaks kulumise summaks loetakse see osa soetamis- või valmistamishinnast, mis vastab objekti normaalse tarvitamise ajale vahekorras tema tõelikust soetamisest või valmistamisest möödunud ajaga.

Aruandja **V. Hasselblatt** (loeb):

„§ 5. Ettevõttesse mahutatud põhivara objektid, mis kestvalt oma väärtuse kaotanud erakordsete olude tõttu üle hariliku kulumise piiride, (näiteks masina vananemine uue leiduse tõttu, ainuüksi sõjamaterjaali valmistamiseks määratud sisseseade tarvitamise võimaluse äralangemine ülemineku läbi rahuaja majandusele, tulevad aktivasse üles võtta võimalikku tarvitamise aega ja vastava objekti vanust tähele panemata ainult arvatava müügihinna suuruses bilansi tähtpäeval“.

§ 5. kuuendas reas on välja jäetud üks klamber pärast sõna „majandusele“ ja viimases reas tuleb lugeda sõna „suuruse“ asemel „suuruses“.

Juhataja **A. Rei**: Hääletamisele tuleb § 5. ühes aruandja parandustega. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 5 vastu võetud.

Aruandja **V. Hasselblatt** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega §§ 6—11.

§ 6. Tegevuskapitaali objektide (ärimaksu seaduse käsitamise instruksiooni § 55. p. b) tõelikuks hinnaks loetakse, kui tegemist on omas ettevõttes valmistatud objektidega, valmistamishind bilansi tähtpäeval, ning kui tegemist on ostetud objektidega, soetamishind bilansi tähtpäeval. Vananenud või vigastatud tegevuskapitaali objektidel tulevad valmistamis- või soetamishinnalt väärtuse kahanemisele vastavad summad maha arvata.

§ 7. Kui §§ 4. ja 6. ettenähtud soetamis- või valmistamishindu kindlaks teha ei saa, tuleb abiks võtta hindamine.

§ 8. Väärtpaberid (ärimaksu-seaduse käsitamise instruksiooni § 55. p. 5) tulevad üles võtta bilanssi nende viimase börsikursiga enne bilansi tähtpäeva. Börsil koteerimata väärtpaberid tulevad üles võtta bilanssi nende müügihinnaga; kui viimast kindlaks teha ei saa, tuleb abiks võtta hindamine.

§ 9. Väärtpaberid ja nõudmised Vene avalik-õiguslikkude ja era-võlgnikkude vastu tulevad ilma hinda tähendamata bilanssi üles võtta, kui need nõudmised 4. veebruaril 1920 a. juba olemas olid ja nende maksutahtaeg Venemaal kätte oli jõudnud. Kui sarnased väärtpaberid või nõudmised hiljem väärtuses tõusevad või neid müüakse, loetakse väärtuse juurdekasvu või saadud summat maksuõiguslikult mitte tuluks, vaid varanduse juurdekasvuks.

§ 10. Pärast avamisbilansi väärtuste kindlakstegemist käesoleva seaduse §§ 2.—9. nõuete kohaselt arvatakse maha kindlakstehtud passiva kogusumma kindlakstehtud aktiva kogusummast. Sel teel saadud vahe moodustab ettevõtte puhasvara.

§ 11. Käesoleva seaduse §§ 2.—10. nõuetele vastavalt kindlakstehtud ettevõtte puhasvara tuleb üles võtta avamisbilanssi põhikapitaalina.

Avalikult aruandvate ettevõtete juures tuleb põhikapitaali suurus ümarikuks teha väärtkindlates Eesti markades (§ 1) sel viisil, et selle jagamisel peakoosoleku poolt kindlaksmääratava aktsiate ehk osatähtede arvu peale, iga aktsia ehk osatähe peale langeb nimeline hind, mis võrdub 5.000 väärtkindlale margale või selle mitmekordselt võetud summale. Ümarikuks tegemisel ülejääv osa kantakse raamatusse seadusliku tagavarakapitaali arvele.

Ühistegelistel ettevõtetel on lubatud osatähe nominaalväärtust kindlaks määrata mitte vähem kui 1000 väärtkindla marga peale. Rahaministri loaga võib osatähe alammäära alandada kunni 500 väärtkindla margani.

Aruandja V. Hasselblatt (loeb):

„§ 12. Avalikult aruandvate ettevõtete juures on aktsiate või osatähtede arvu vähendamine ainult niivõrd lubatav, kui võrd see tarvilik on § 11. ettekirjutatud alammäära nõuete täitmiseks. Aktsiate või osatähtede arvu vähendamisest tekkinud ülejääkidele vastavalt tulevad välja anda nimeta osatunnistused juhtumisel, kui ei peaks korda minema kokkuleppele jõuda nende ülejääkide ostmise kohta ühisuse poolt. Need osatunnistused ei anna hääleõigust, kuid nemad annavad õiguse vastavalt osa saada ühisuse puhaskasust ning ühisuse likvideerimise puhul annavad nemad õiguse jagamisele tulevate ühisuse varanduse peale. Puhaskasust osavõtmist ei tohi vähendada kapitaali suurenduste abil. Osatunnistused võivad kinni pidades kolmekuulisest ülesütlemise tähtajast, — ühisuse poolt üles öeldud saada mitte varem, kui kolmandama osatunnistuste väljaandmisele järgneval, äriaasta lõpul, osatunnistuse omaniku poolt iga äriaasta lõpul.“

§ 12-da 14-das reas on sõna „öeldud“, kuna peab olema „üles öeldud“.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 12 vastu võetud.

Aruandja V. Hasselblatt kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu § 13.

§ 13. Kui Eesti marga kurss äriaasta jooksul kõiguv olnud vahekorras kuldkrooniga, arvatakse äriaasta lõpul väärtkindlatesse Eesti markadesse (§ 1) ümber enne saldode ühendamist lõpubilansis ärimaksu seaduse käsitamise instruksiooni § 55 p. 7 põhiväärtused ja sama instruksiooni paragrahvi p. 8 kapitaali summad, kui võrd need aasta avamiskuldbilansis juba olemas olid, viimase börsikursiga enne bilansi tähtpäeva ja, kui võrd need äriaasta jooksul suurenenud, vahekorras, mis kuldkrooni kursil järgnenud suurenemise päeval ja kuldkrooni kursil viimasel börsipäeval enne lõpubilansi tähtpäeva oli. Kui sel teel saadud lõpubilansi § 1. tähendatud väärtkindla Eesti marga ja raamatujärgsete Eesti marga väärtuste vahed ümberhindamise läbi puudutatud arvetele sisse kantud (põhivara arve, kapitaali arve ja kasude ning kahjude arve), asutakse arvete saldode ühendamisele lõpubilansis.

Aruandja V. Hasselblatt (loeb):

§ 14. Tähendatud teel saadud iga aasta lõpubilanss on maksude arvutamise aluseks lõpubilansiga lõpetatud äriaasta eest ning vastava ettevõtte tegevuse maksustamise lähtekohaks sellele järgneval äriaastal.

Märkus. Kapitaalimaksu määramisel ei võeta arvesse põhikapitaali summa muutusi, mis tekkinud käesolevas seaduses ettenähtud korras bilansside ümberhindamise tagajärjel.

A. Jõeäär (stp): Panen ette, § 14-da märkus välja jätta. Põhjused olen juba I lugemisel ette toonud. Kordan veel, et sarnasel korral, kui märkus sisse jääb, siis seadus sihti, mis valitsus selle esitamisega kätte saada on tahtnud, nimelt õiglast maksustamist, kätte ei saa.

J. Tõnisson (rhv): Võib olla, et siin saab redaktsiooni komisjon seda pärast parandada, aga igatahes peab § 14-da teksti rohkem selgust muretsema. Siin öeldakse „tähendatud teel“, kuid siin peaks olema öeldud, et selles ja selles paragrahvis tähendatud teel. Siin on veel väga selgusetu, kas siis igakord pärastisel ümberkorraldamisel maksustamise juures see vahe, mis raamatupidamises ära kaotatakse kuldkroonide ja Eesti paberimarkade lõpusummade vahel, mööduandev on edaspidistel aastatel, kus vahed mitmesugused võivad olla, näiteks kui vahepeal on kurss tõusnud, sest seal lähevad lõppulemused teiseks. Siin on üks hirmus „venism“, või kuidas seda venevärgi sõna tuleb nimetada; eestlane seda ei ütle, ta ütleb äriala „kohta“. — Siin peaks igatahes ära tähendatama, mis „tähendatud tee“ all mõeldakse.

Juhataja **A. Rei**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja V. Hasselblatt: Mis puutub eelkõneleja seletustesse, siis teen ma ettepaneku, pärast sõnu „Tähendatud teel“ juurde lisada „(§§ 1—13)“.

Mis puutub rkl. Jõeäär'i ettepanekusse, siis on mul selle kohta järgmist seletada: On ju muidugi soovitatav, et kuldbilansi seadus maksma pandaks ühes maksureformi seadusega, ja et kuldbilansi seaduse järgi saavad aktsiakapitaalid palju suuremad olla meie suurematel ettevõtetel. Ühel ajal selle seadusega esitada maksuseadust ei saa põhjustel, et meil tuleb riigi huvides enne ära

oodata, mis tagajärgi annab see bilansiseadus. Ma teen ettepaneku, see märkus alale jätta.

Juhataja **A. Rei**: Aruandja poolt on ettepanek, § 14. pärast sõnu „Tähendatud teel“ juurde lisada „(§§ 1—13)“. See ettepanek, kui keegi tema lahus hääletamist ei nõua, eriti hääletamisele ei tule, vaid tuleks paragrahviga ühes. Mis puutub rkl. Jõeäär'i ettepanekusse, § 14-da märkus välja jätta, sellega aruandja ühinenud ei ole, sellepärast tuleb see eraldi hääletamisele, ja pärast seda § 14. parandatud kujul.

Panen rkl. Jõeäär'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 12 häält, vastu 30 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen § 14-da ühes aruandja parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 14 vastu võetud.

Aruandja **V. Hasselblatt** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega §§ 15—23.

§ 15. Ümberarvatud avamisbilansi kinnitamine järgneb avalikult aruandvates ettevõtetes peakoosoleku poolt, usaldus- ja täisühisustes oma terve varandusega vastutavate osanikkude poolt ning üksiku isiku eraomanduses olevates ettevõtetes omaniku poolt.

§ 16. Ümberhinnatud avamisbilansid § 1. tähendatud väärtkindlates Eesti markades esitatakse ümberarvamise protokolliga ja põhikirja muudetud määrustega 6 kuu jooksul, avamisbilansi tähtpäevast arvates, kumbki 7 eksemplaaris rahaministeeriumi juures asutatavale bilansside kontrollkomisjonile kinnitamiseks.

§ 17. Bilansside kontrollkomisjon koosneb kolmest esitajast rahaministeeriumi poolt, kellest üks on eesistujaks, ühest esitajast kaubandus-tööstusministeeriumi, kahest esitajast kaubandus-tööstuskoja ja ühest esitajast ühistegelise liidu poolt.

Kõik asjad otsustatakse komisjonis liit-häälteenamusega, kusjuures häälte tasakaalu juhtumisel esimehe hääle ülekaalu annab.

Komisjon on otsusvõimeline, kui koos on eesistuja ja 3 liiget, kellest vähemalt 2 liiget riigiasutuste poolt.

Komisjoni otsused on lõpulikud, kui eesistuja vähemusse ei jää. Viimasel juhtumisel on eesistuja õigustatud protestiga rahaministrile esineda.

Rahaministri otsus on lõplik.

§ 18. Leiab bilansside kontrollkomisjon bilanssid õiged olevat, saadetakse ettevõttele hindamisprotokollist, avamisbilansist väärtkindlates Eesti markades (§ 1) ning põhi-

kirja muudatustest igast ühest üks kinnitatud eksemplar. Keeldub komisjon bilansse kinnitamast, tuleb seda keeldu motiveeritud kujul teha. Sel korral esitab ettevõtte vastavalt muudetud avamisbilansi kahe kuu jooksul uuesti kinnitamiseks. Kui 12 kuu jooksul avamisbilansi tähtpäevast arvates rahaministeerium ei ole võtnud lõpulikku seisukohta, loetakse bilansid kinnitatuks.

Ettevõtetele, kes kinni ei pea selle seaduse §§ 16. ja 18. ettenähtud tähtaegadest, võib rahaminister viivitustrahvi määrata ja sisse nõuda vastuvaidlemata korras kunni 10.000 marka iga kalendripäeva eest.

§ 19. Pärast kinnitamist bilansside kontrollkomisjoni poolt tembeldatakse kõik aktsiad või osatähed muudetud põhikirja kohaselt väärtkindlate markade peale ümber või tunnistatakse need maksvusetuks. Viimasel juhtumisel antakse vanade aktsiate või osatähtede asemele väärtkindlates markades uued välja.

§ 20. Avamisbilansi kokkuseadmisega seotud põhikapitaalide ümberarvamine, aktsiate või osatähtede ümbertembeldamine või nende uuesti väljaandmine § 19. järgi on tempelmaksust vabad.

§ 21. Iga ümbertembeldatud või uuesti väljaantud aktsiate või iga ümbertembeldatud või uuesti väljaantud osatähe pealt võetakse kantseleimaksu kolme marga suuruses.

§ 22. Käesoleva seaduse jõusseastumisest peale tohivad aktsiate või osatähtede uuesti väljaandmised ainult väärtkindlates markades järgneda.

§ 23. Rahaministril on õigus käesoleva seaduse teostamiseks määrusi ja juhtnõore välja anda.

Juhataja **A. Rei**: Kuna Riigikogu kaks tundi on töötanud, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 7.10 min.

Pärast vaheaga jätkub koosolek kell 7.25 min.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Juhataja **A. Rei**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

8. Kooperatiiv-ühisuste ja nende liitude seaduse muut-

Üldkomisjoni aruandja **K. Kornel**: Käesoleva seaduseelnõu mapanemine on seotud ühe

misseadus — teise seadusega, mis üldkommissjoni poolt Riigikogule esitatud, kuid mis veel päevakorda üles võetud ei ole, nimelt ühingute, seltside, ühisuste ja nende liitude registreerimise seadus. Nimetatud seaduseelnõu seletuskirjas on öeldud, et tema maksamahakkamisega tekib teatav tühi koht kooperatiivide kohta ja see tuleks täita. Mina olin ka üks käesoleva seaduse algatajatest. See seadus anti üldkommissjoni, võeti seal vastu ja on nüüd Riigikogu päevakorras, kuna registreerimisseadus aga päevakorras puudub. Et mõlemad seadused aga ühel ajal vastu võtta ja ühel ajal maksta panna tulevad, siis teen ettepaneku, päevakorra 6. punkt arutamisele võtta ühel ajal ühingute, seltside, ühisuste ja nende liitude registreerimise seadusega ja praegu see seadus arutamisele ära võtta.

Juhataja **A. Rei:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

9. Kartulite veo kontrolli seadus — I lugemisel. Kuna rahaasjanduse komisjoni aruandjat kohal ei ole, jääb arutamisele võtmata kartulite veo kontrolli seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

10. Riigi 1925. a. lisaeelarve nr. 3 — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Vain** (loeb): „Riigi 1925. a. lisaeelarve nr. 3.“ Kuna riigi 1925. a. lisaeelarve nr. 2 praegu veel rahaasjanduse komisjonis on, siis teen ma ettepaneku, käesolev lisaeelarve võtta nr. 2-na, sest et see Riigikogust enne läbi läheb.

Juhataja **A. Rei:** Aruandja poolt tehtud parandus ei tule iseseisvalt hääletamisele. Selle kohta nõudmist ei ole. Sellepärast panen pealkirja ühes selle parandusega, mis aruandja poolt tehtud, nimelt et käesolev eelarve lugeda nr. 2-ks, hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on pealkiri ühes parandusega vastu võetud.

Aruandja **J. Vain** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu sõjaministeeriumi erakorralised kulud.

Kulud.

II osa.

Suurendamine.

Erakorralised kulud.

Sõjaministeerium.

Peatükk Nr. 1.

§ 8. Rannakindlustus Mk. 1.508.000.—

Kokku Mk. 1.508.000.—

Aruandja **J. Vain** (loeb): „Käesolev lisaeelarve hakkab maksta tema vastuvõtmisega.“

Panen ette, käesolev tekst lugeda lisaeelarve teiseks osaks.

Juhataja **A. Rei:** Aruandja poolt on ettepanek tehtud, lugeda lisaeelarve II osaks: „Käesolev lisaeelarve hakkab maksta tema vastuvõtmisega“. Iseseisvalt see parandus hääletamisele ei tule. Asun seaduseelnõu II osa hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on II osa vastu võetud.

11. Lisaeelarve nr. 3 arutamisele äravõtmine. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **O. Köster:** Et käesoleva lisaeelarvega nõutud 55.900.000.— asunikkude ehituslaenu fondiks, on Riigikogu poolt eelkrediidina riigi 1925. a. lisaeelarve nr. 2 arvel eelkrediitide avamise seadusega juba määratud, esitab rahaasjanduse komisjon käesoleva lisaeelarve Riigikogule päevakorrast äravõtmiseks.

J. Vain (stp), kohalt: Rahaasjanduse komisjon esitab käesoleva lisaeelarve Riigikogule ettepanekuga — arutamisele ära võtta, mitte päevakorrast ära võtta.

Aruandja **O. Köster:** Täheleb — lisaeelarve arutamisele ära võtta, mitte päevakorrast.

Juhataja **A. Rei:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

12. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseadus — II lugemisel. Juhataja **A. Rei:** Järjekorras on § 3. kohta sõna rkl. Masik'ul.

E. Masik (põl): Väga austatud Riigikogu liikmed! Teen ettepaneku, § 3. lit. a 7. reas „20“ asemel võtta „25“; 2) samas reas „peakoht alla 20 hektaari“ asemele võtta „peakoht 15—25 hektaari“.

Täheleandud punktis on ette nähtud, et kui peakoht on alla 20 hektaari suur, siis on maa kasutajal õigus nõuda, et talle peakohast eluaseme ja hoone alla maad eraldataks, kuid mitte üle 1/3 hektaari. Selle 20 hektaari asemele tuleks võtta 15—25 hektaari. Täheleb, minu

ettepanek oleks just sama, nagu ette nähtud Vabariigi Valitsuse eelnõus. Ettepaneku sisu seisab selles, et kohtadelt kunni 15 hektaarini ei võiks maakasutaja omale maaeraldamist nõuda ja 15—25 hektaari suurustel kohtadel, võiks nõuda ainult kunni $\frac{1}{3}$ hektaari eluasemeks, ning ainult nende kohtade kohta, mis üle 25 hektaari suured, käiksid seaduse vastava paragrahvi määrused.

II lugemise eel põhjendasin mina juba pikemalt neid vastolusid, mis eriti nähtavale tulevad selle punkti juures komisjoni ettepaneku alusel. Nimelt kui võtta käesolev paragrahv vastu sel kujul, nagu komisjon seda ette on näinud, siis tuleks välja, et vaatamata selle peale, kui suur on algoht, võiks kohal asuv rentnik nõuda kunni $\frac{1}{3}$ hektaari eraldamist. Näiteks ütleme, kui peakoht oleks 5 hektaari või isegi alla selle, siis võiks maakasutaja $\frac{1}{3}$ hektaari eraldamist nõuda. See on vististi liiga kaugeleminev nõudmine. Arvan, et maakasutamise mõttes oleks soovitav, et niikaugele ei mindaks, vaid piirataks seda alammäära 15 hektaariga. See ei tähenda, et alla 15 hektaari suurustel kohtadel võimalik ei oleks eluaseme alla maad eraldada, sest on võimalus olemas seda vabal kokkuleppel teha.

Mis puutub sellesse, et 20 hektaari pealt suurendada 25 hektaari peale, siis oleks see samadel mootiviidel, mida ka teise lugemise eel pikemalt põhjendasin. Teiseks teen ma ettepaneku, paragrahvi lõppu juurde lisada veel üks punkt, nimelt: „maad kasutatakse kaubanduse või tööstuse ettevõtja poolt või suvituskohaks“. § 3-mas näeb ette, et seda korralduse nõudmise õigust ei ole eramaal asuval maakasutajal, kui temal endal on või maaomanik ehk riik temale kindlustab maad mujal jne. Minu ettepaneku eesmärk on, et nendel, kellel kasutatava maa peal on ühtlasi mõni kaubanduslik või tööstuslik ettevõtte või suvituskoht, ei oleks õigust nõuda sunduslikku võõrandamist. Selle ettepaneku põhjenduseks võib ette tuua seda, et kui on kellelgi kaubanduslik või tööstuslik ettevõtte või suvituskoht, siis on siin tegemist jõukama inimesega, ja et ta maad ei kasuta ainult põllumajanduslikuks otstarbeks. Arvesse võttes aga neid põhimõtteid, et maad antakse odavamalt hinnaga või vähema hinnaga kui tema tegelik väärtus, on loomulik, et kaubandus-tööstus ettevõtte või suvituskoha pidajal ei oleks õigust eesõigustatud korras maad saada.

M. Laarman (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Minu arvates väärib § 3-mas just kõige enam tähelepanu. Selles paragrahvis on sisse võetud need normid, mille alusel õigus on eramaadel asuval maakasutajal talust osa

saada. Minu arvates ei ole praegusel kujul § 3-mas küllalt vastuvõetav, vaid siin tuleks tingimata mõnesugused parandused teha. Praeguse § 3-da kohta peab tähendama, et ta komisjoni parandamise läbi paremaks ei ole saanud, vaid valitsuse poolt esitatud § 3-mas palju õnnelikum oli. Teeksin § 3-da kohta kolm parandust, kõigepealt esimeses osas täht „a“ all. Seal on öeldud nõnda, et seda korralduse nõudmise õigust ei ole eramaadel asuval maakasutajal, kui „temal endal on või maaomanik ehk riik temale kindlustab maad mujal“. Siin on kõigepealt taluomanikule kohuseks tehtud maad kindlustada popsile sel juhtumisel, kui see tema talust omale osa ei saa. Minu arvates katsub siin riik oma kohustused nihutada eraisiku peale. Niisugust seisukohta ei või aga õigustatult pidada. Riik oleks vististi esimeses joones kohustatud hoolt kandma selle eest, et popsid saaksid riigi maadele asetatud. Mina teeksin ettepaneku selles osas sõnade järjekord ümber vahetada, ja kõlab minu ettepanek järgmiselt: lit. a. esimeses reas võtta ette muudatus sõnade järjekorras: „temal endal on või riik ehk maaomanik temale kindlustab...“

Teine parandus, mille ma teeksin § 3-da juurde, oleks natukene kaugeleminevam kui rkl. Masik'ü ettepanek. Härra Masik näeb ette, et kõige vähem norm, mille juures võidakse talust popsikoha eraldamist nõuda, oleks 25-hektaari. Maakomisjonis, kus see asi kõne all oli, tehti mitmesuguseid ettepanekuid, kuid lõppude-lõpuks jääd püsima rkl. Anderkopp'i ettepaneku jurde, et võtta 20-hektaariline suurus selleks alammääraks, millisest talust võiks eraldada popsikohti. Ma pean tähendama, et see norm, 20 hektaari, õnnelik ei ole. Maaseaduses on igalpool ette nähtud normaaltalu selles suuruses, et seal võimalik oleks kahe hobusega tööd teha. See tähendab umbes kahehobusemaa suuruses talu. Kui meie 20-hektaarilisest maa-alast veel eraldaksime üksikud tükid, siis peab ütleva, et niisugune talukoht enam kellelgi normaaltalu ei ole ega olla ei või. Niisugune põllupidamise üksus ei ole elujõuline, vaid jääks täiesti kängu ja oleks määratud hävinemisele. Selles mõttes arvan mina, et peaksime seda normi pisutki parandama ja võtma niisuguse maaüksuse, mis oleks umbes 30 hektaari suur. Teen vastava paranduse: lit. a „20 hektaari“ asemel võtta „30 hektaari“. Peale nende oleks mul veel kolmas ettepanek. Mina teeksin ettepaneku, ligi võtta § 3. uus osa lit. d, mis ära keelaks popsikohtade lõikamise või eraldamise neist taludest, mille omanik ise või keegi ta poegadest tegevvalt on osa võtnud Eesti vabadussõjast. Selle nõudmise õigustamiseks ei pruugi minul vist palju sõnu kulu-

tada. Maaseaduse Asutava Kogu ajal on kindlaks määratud, et vabadussõja sõduritel asunduskohtade saamise juures eesõigus on, ja selle eesõiguse vastu ei ole siia maani keegi julenud vaielda, peale mõne üksiku äärmiselt pahemalt tiivalt. Kui nüüd ühel jaol vabadussõja sõduritel õigus on maad saada, siis peaks vististi teisel osal õigus olema, et nende käest maad ära ei võetaks. Mina arvan, see on täiesti iseenesest arusaadav ja loogiline mõttekäik, sellepärast loodan ma, et kui ma uue lõike esitan § 3. juurde, et see vastuvaidlemist ei ärata ja loodan, et ta üksmeelselt vastu võetakse. Ma teen ettepaneku, § 3. ligi võtta osa, mis järgmiselt kõlab: „eraomanik ise ehk keegi tema poegadest tegevalt osa võtnud Eesti vabadussõjast“. Ettepanekud palun lahus hääletada.

L. Johanson (stp): Kui see seadus vastu võetakse sel kujul, nagu ta komisjonist tulnud, siis on tagajärg see, et paljud väikemaarentnikud peavad oma kohtadelt lahkuma. Kui aga vastu võetakse härra Laarman'i või härra Masik'u ettepanekud, siis võib julgesti öelda, et suurem osa väikemaarentnikkudest oma kohtadelt sellega välja kangutatakse. Mida siis tahab härra Masik oma parandusega kätte saada? Tema tahab, et kõik nende väikemaarentnikkude, popside eluasemed, mis asuvad maa peal, kus talu suurus alla 15 hektaari, tuleksid lammutamisele, eluhooned, mis sinna on ehitatud, tuleksid sealt ära hävitada, popsnik tuleks ära kaotada. Kui see parandus vastu võetakse, oleks selle tagajärjel üle maa suur eluasemete lõhkumine, lammutamine. Mis need inimesed siis ometi tegema peavad? Linnas on korterikitsikus, ja maal nende elumajad, mida nad aastate jooksul suure vaevaga ehitanud, lõhutakse ära. Mõisahooned on ära lõhutatud ära vedamiseks ja antud üksikutele inimestele. Kuhu teie tahate inimesi elama paigutada? Juba elukorteri küsimus ei luba sarnast parandust vastu võtta.

Mis puutub härra Laarman'i ettepanekusse, siis läheb see veel kaugemale. Kui härra Laarman'i ettepaneku vastu sisuliselt vaielda ei saa, nimelt, et need, kes vabadussõjast osa võtsid, eesõigustatud seisukorras oleksid, pean ma tähendama, et siin tuleks mõõta ühesuguse mõõdupuuga. Kas popsnik ei ole osa võtnud? Teie parandus kõlab niiviisi, et kui on eraomanik või ta poeg osa võtnud vabadussõjast, siis temal on eesõigus, popsil mitte, ja isegi see ei ole ära märgitud, kas see parandus ka sarnase juhuse kohta käib, kui see poeg või omanik on saanud mõisasüdame. Teie paranduse läbi tuleb välja, et kui omanikul või tema pojalt mõisasüda on olemas, siis see põhjuseks on, et

popsnik tuleb eluasemelt välja tõsta. Mina arvan, et niisugust ettepanekut teha ei saa. Popsnikudel on ka teatud õigused, ja niisugust küsimust ei saa ometi sellest seisukohast välja minnes otsustada, vaid otstarbekohaselt. Kas on see otstarbekohane, kui meie inimesed liikuma paneme, neid maalt välja ajame mõnesuguste ettekäänete all? Need põhimõtted on puudulikud ja nende järele lihtsalt vägistatakse elu, aga ometi on elu praegu sarnane, et siin kaugemale minna ei saa. Isegi see seadus on puudulik. Kui meil sarnaste parandustega esinetakse, ja nimeült üks rühm esitab mitu parandust, et ometi üks juhuslikult läbi läheks, siis minnakse liiga kaugemale. Needsamad inimesed tulevad ja ütlevad, mispärast siis inimesi maale ei saadeta, saatke neid linnast maale, kuna aga teisel koosolekul tulevad needsamad inimesed ja teevad parandusi, millega tuleks tuhandetel inimestel igasugune eluvõimalus kaotada nende kohtade äravõtmisega, kus nad põlvest põlve on asunud.

A. Anderkopp (töer): Väga austatud Riigikogu liikmed! Ma tahtsin mõne lühikese märkuse teha nende ettepanekute kohta, mis tegid lugupeetud eelkõnelejad Riigikogu liikmed härrad Masik ja Laarman. Minule on need ettepanekud täiesti vastuvõtmatud ja nimelt järgmistel põhjustel. Ma kõneleksin nendest ettepanekutest, et nendest pilti saada, nende sissetuleku järjekorras.

Kõigepealt on härra Masik ettepaneku teinud, et käesoleva seaduse alt teatav kategooria inimesi välja võetaks, nimelt kus on olemas teatud tööstusettevõtted, kaubandusettevõtted ja suvilad. See põhimõte on asi, mis enesest kõneleda annab, sest keegi ei taha käesoleva seaduse alla viia tööstusettevõtteid, kus võõrast tööjõudu tarvitatakse, maad, kus vabrik peal või kus suvimajad on. See põhimõte sel kujul, nagu rkl. Masik seda esitanud, on sedavõrd imelik, et ta vastuvõtmise seaduse mõtte teistsugusele teele viib, kui seda komisjon on käsitanud. Milles seisab see viga? Meie teame, et meil on praegu maal terve rida inimesi, — küla rätsepad, küla sepad, küla kingissepad — meil on terve rida üksikuid käsitöölisi järele jäänud vanematest käsitööstustest, nagu potissepad jne... See on tööstuslik ettevõtte, kui teda kvalifitseerida nende statistiliste aluste põhjal, nagu seda teevad üksikud. Kui imelik see ei paista, aga praeguses Leedus kuuluvad tööstuslike ettevõtete alla kõik sarnased väikesed ettevõtted, rääkimata veel suurematest, nagu seda on veskid, mis Leedu statistika järgi isegi vabrikuks loetakse, kus vana veneaegne statistika maksma on jäänud. Ka meil ei ole siin selgust.

Kui härra Masik' u parandus sarnases redaktioonis vastu võetakse, siis tekib raske küsimus, kas meie väikesi käsitöölisi maalt mitte ei katsu välja tõsta, ja kuna parandus need võimalused teatavas ulatuses annab, siis ei saa teist teed olla, kui selle paranduse vastu hääletada.

Teine parandus, mida härra Masik tegi, oli see, et restaureeritakse ülemmäär koha suuruses endisel kujul, nimelt 25 tiinu. Tähtis on siin põhimõte. Kui selle paragrahvi juurde tehtud paranduse kohta vastust tahetakse anda, siis peaks küsima, missuguste kohtade peal vabadikukohad praegu asuvad. Ja siin peab andma järgmise vastuse. Põllumajanduses on meil aastakümneid tagasi olukord ajalooliselt nõnda välja kujunenud, et popsikohad ei ole loodud suurematele kohtadele, mida näitavad statistilised andmed, mis komisjonis üksikute Riigikogu liikmete poolt ette toodi, vaid on asutatud just keskmistele ja vähematele talukohtadele. See on sündinud sellepärast, et suuremad majapidamised ennast suutsid ära elatada ja ei tarvitanud võimalust oma koha peale popsikohti luua, vaid niisugused popsikohad arenesid just keskmistel ja vähematel kohtadel, et sellega tööjõudu saada. Sellepärast, kui käesoleval korral tahetakse seda ülemmäära tõsta, siis ei tähenda see ülemmäär ülesvõtmine muud kui, kas tahetakse üldse seda seadust niisuguses ulatuses tagasi lükata, või kas tahetakse vabadikke välja loopima hakata. Ma ei salga, ja seda ei salga ka keegi, kes seda eelnõu kaitsnud on, et käesolev seaduseelnõu teatavas ulatuses paratamata tabab meie väikekohapidajaid. Teist teed aga ei ole, tuleb sellele pahele silma vaadata. Teatavas ulatuses on Riigikogu käesoleva seaduse arutamisel II lugemisel katsunud ka siin appi tulla, nimelt on ette pandud § 2-se juurde märkus lisada, lisaks sellele, mis komisjonis vastu võetud, nimelt et põllutööministrile ja Vabariigi Valitsusele on kohustus peale pandud, et seal, kus vabadikukoha eraldamine talu majapidamisele tõsist vaeva teeb, kus koht selle all kannatab, riigimaast maad eraldada ja kohale juurde anda tuleb, selleks võimalus on, ja meil on terve rida riigi maid välja andmata, neid ei saa asunikukohana välja anda, kuid kõrvalmaana võib. Võimalus on selleks antud, et põllutööminister ja Vabariigi Valitsus üldistes põhimõtetes selle maksma võib panna. Nõnda siis on osaliselt seda raskust, mis praegu sünnib, et vabadikukohad võetakse ära keskmiste, osalt ka vähemate kohtade käest, juba sel teel katsutud tasa teha. (K. Tamm, põl: Kukkus läbi!) Ei kukkunud, võeti vastu, härra Tamm. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Siis võtame ta III lugemisel vastu. Mina usun, et Riigikogu selle vastu võtab, igatahes meie rühm on tema poolt

hääletanud. Sellepärast ei saa ka seda ülemmäär — 25 tiinu — mitte kaitsta, ja meie rühm on see, kes selle paranduse vastu hääletab ja peab hääletama.

Jääb järele veel üks parandus, mille härra Laarman tegi, nimelt et käesoleva seaduse alla ei kuulu kohad, kus maaomanik või ta poeg vabadussõjast on osa võtnud. See motiiv annab end teatud ulatuses kaitsta, sellest seisukohast välja minnes, kui aluseks võetakse kohaomaniku huvid. Kui aga aluseks võtta seda, et meil ees on laiem sotsiaalne reform, siis ei saa niisugust motiivi arvesse võtta, sest õieti — kes ei käiks käesoleval juhtumisel selle paranduse alla, mida lugupeetud härra Laarman siin tegi. Meie teame, et meil kokkuvõttes praeguse elanikkude arvu juures on umbes 350 tuhat meeskodanikku ja mobiliseeritud oli palju, ligi 100.000. (J. Holberg, põl: Palju rohkem!) Ma võtsin minimaal arvu. Sellest on mobiliseeritud 100 tuhat meeskodanikku. Tähendab, selle parandusega, mis härra Laarman tegi, kõrvaldaksime meie käesoleva seaduse juures $\frac{1}{3}$ kõigest vabadikukohtadest, mis selle seaduse alla muidu langeks. Kui Riigikogu seda tahab teha, et ta tervelt $\frac{1}{3}$ vabadikukohtadest tahab selle seaduse alt välja heita, $\frac{1}{3}$ vabadikkudest tahab saatuse hooleks jätta, siis on see teine asi. Kui aga arvamisel ollakse, et seda teha ei saa, siis ei saa ka see motiiv siin mõõduandev olla, sest vabadussõda on mitmelegi inimesele koormatusi peale pannud, mida käesoleva seadusega lahendada ei saa.

Kõike seda kokku võttes, pean teatama nende paranduste kohta, mis senni on tehtud Riigikogu liikmete poolt paremalt tiivalt, oma rühma nimel, et meie nende paranduste poolt olla ei saa.

J. Jans (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Ma tuletaksin järgmisi asjaolusid käesoleva seaduse § 3-da arutamise juures meelde, nimelt, et 1918. ja 1919. aastatel just selle rühma esitajad, kes käesoleva seaduse vastu vaidlesid, oma allkirjadega seadusejõulised määrused ja teadaanded välja andsid, mis lubadusi sisaldasid maad anda esimeses jões maata-meestele ja mõisatöölisele. Kes aga esimeses jões maast ilma jäid, on maatainimesed ja mõisatöölised. Nii ei ole meie riigimehed neid lubadusi pidanud, mida nad meie riigi tekkimise ajal rahvale andsid. Kui nüüd selle seadusega osagi tahetakse heaks teha neist lubadustest, mis teostamata jäänud, siis ei ole õiglane ja ei tohiks riiklikust seisukohast sarnaste ettepanekutega esineda, nagu nüüd käesoleva seaduse tühistamiseks ette kantakse. Ma tuletaksin veel meelde, et ajalooliselt on maata-meeste küsimus vahet pidamata olnud Balti-

maal valitsuste mureks, ja ei ole seda kuidagi viisi rahuldavalt lahendada suudetud. Olid ju ka kvoote- ja kuuendikumaad määratud maatameeste ja mõisatööliste olukorra parandamiseks, kuid osati omal ajal nii teha, et need maad müüdi taludena ära, ning maatainimesed ja töölised jäid ilma.

Kolmas asi, et võõrandatud maadest on saanud maad peaaesjalikult jõukama kihi esitajad, taluperemeeste pojad ja vennad, kuna popsnikkudele ja töölistele ei saadud maad anda, seda on motiveeritud igal juhtumisel maa-andmise juures sellega, et kehvadel inimestel ei ole võimalik maad kasutama hakata, sest neil ei olla inventaari ja muud, mis põllumajapidamises tarvis läheb, ning sellepärast on nad järjekindlalt kõrvaldatud maasaamisest. Mina olen sadadest kohtuprotsessidest osa võtnud, kus ikka seda motiivi on korratud. Ainult, lõpu poole, kui maa tähtsal osal välja oli antud, tuletati meelde, et on ometi tarvis seda suurt rahvahulka, kellel eluaset ega midagi Eesti vabariigis ei ole, kuidagi rahuldada, ja hakati neile popsikohti jagama või väikesi maatükke andma, nagu popsidel ennegi talumaade peal on olnud. Kui palju seega inimesi rahuldada on suudetud, selle kohta meil statistilisi andmeid ei ole, kuid maatainimeste küsimus on endiselt põnev. Mina arvan, kui meie siin seda seadust arutame ja arvustame, siis peaksime välja minema sellelt seisukohalt, et meie teostame riigi valitsemist ja ei teosta parteilist kihutustööd. Ka need rühmad, kes selle seaduse vastu räägivad ja igasuguste ettepanekutega katsuvad seda nulliks muuta, tuletagu meelde, et ka neil tuleb riiki valitseda ja nad juba täna asuvadki oma ülesandeid täitma, et niisugust riiki, kus määratu hulk inimesi rahuldamata, ei saa valitseda, sest see riik laguneb valitsejate käes ära. Mina arvan, sellelt seisukohalt tuleb praegu seda küsimust hinnata, aga mitte sellelt seisukohalt, kas ei lähe tulevastel valimistel mõni hääl kaduma või mõni parlamendi saadiku koht. Kui vanad riigid, kellel väljakujunenud valitsusaparaat, on kokku langenud rahva rahulolematuse tõttu, siis meie Eesti vabariik, kes ennast veel ei ole stabiliseerinud, peab paratamata kokku langema, kui riigimehed oma lubadusi rahva määratu hulga suhtes ei täida.

O. Gustavson (stp): Kõigepealt peaks selgeks tehtama, mida käesoleva seadusega

taotletakse. Seadus ei jäta selles suhtes mingit kahtlust. Käesolev seadus tahab korraldada popside eluasemete küsimust selles suunas, et neile kindlustatakse see maalapike, mis nad praegu kasutavad. Mulle näib, et ainukene rühm, kes sellest seadusest aru ei saa, on härrad põllumehed paremal tiival. Nemad oleksid pidanud oma parandustega algama juba seaduse pealkirjast. Võttes aluseks kõik need parandused, mis põllumehed käesolevale seadusele teinud, peaks pandama käesolevale seadusele pealkirjaks „popsikohtade kaotamise seadus“. See, mis sealt poolt käesolevasse seadusesse sisse tahetakse poetada, on konterbant. Esimesel lugemisel ettekantud põhimõtted, samuti kõik II lugemisel tehtud konkreetsed ettepanekud — neist kõigist käib punase joonena läbi püüe, käesoleva seadusega peremeestele võimalus pakkuda popsikohti hävitada.

Kui vaadelda tänaseid härrade Masik'u ja Laarman'i poolt tehtud parandusi, siis on need kõigeparemaks tunnistuseks, missugusest vaatevinklist põllumehed käesolevat seadust käsitlevad. Härrad põllumehed ise on kõige rohkem rõhutanud: õige rohkesti popse olla sattunud väikeste kohtade peale. Järelikult, kui vastu võtta härra Masik'u poolt tehtud ettepanek, siis on päris selge, et suur osa popse peab kaotama maalapikese, mis neil praegu käes. Härrad põllumehed ei näita aga teed, kuidas rahuldada neid popse, kes maast sel teel ilma jäävad. Neil on üks üldine retsept; neile antakse maad riiklikust maatagavarast. Kui meie aga kunni 80% popse selle seaduse alt välja jätame, siis küsiks in ma härrade põllumeeste käest, kust riiklikust maatagavarast see maa veel võetakse, mida maast ilma jäänud popsidele anda võiks. Suurem osa mõisasid on tükeldatud ja see maa on asunikude käes. Järelikult oleks siis härrade põllumeeste arvates kõige õigem asunikudelt äsja neile antud maa ära võtta ja sealt popsidele maad anda. (E. Masik, põl: Mõelge loogiliselt.) Härra Masik, Teie peaksite selle kõigepealt enda suhtes maksma panema, sest Teie esitatud ettepanekus on kõike muud, ainult mitte loogikat.

Kui härrad põllumehed näitavad trööstiva näpuga riikliku maatagavara poole, siis lubatagu öelda, et see on lihtne sõnakõlks, millel puudub igasugune reaalne väärtus, ja mida põllumeeste poolt pakutakse vaid selleks, et seda kergem oleks oma tagamõtteid seadusesse poetada. Võtke näiteks härra Laarman'i

tänane ettepanek. Ta paneb ette, võtta seadusse uus punkt, mis kõlab järgmiselt: „eraomanik ise ehk keegi tema poegadest tegevalt osa võtnud Eesti vabadussõjast“. Sel puhul ei oleks siis popsil õigust nõuda, et tema koht tuleks korraldamisele. Maaseaduse § 21. püstitab sama põhimõtte, aga palju kitsamas ulatuses. Maaseaduse § 21. seab ainult teatud kategooriad vabadussõjast osavõtnute hulgast maasaajaina eesõigustatud seisukorda. Härra Laarman tahab aga oma ettepanekuga ristida kõiki ühe veega, küsimata sellest, kus keegi on sõjast osa võtnud, kas liinil või liini taga. Igal tingimusel annab see sõjast osavõtnule õiguse, pops ei tohi tema maast midagi saada. Kui teie võtate maaseaduse teostamise määruste § 77., siis näete samuti, et seal ainult teatud liik vabadussõjast osavõtnud sõdureid seatakse eesõigustatud seisukorda, nimelt langenud, vigastada saanud, siis langenute omaksed ja need, kes on lahinguist tegevalt osa võtnud. Seal ei leia teie aga poolt sõna sellest, et kõik, kes ükskõik mis moodi oleksid vabadussõjast osa võtnud, osutuksid eesõigustatud maasaajaina. Härra Laarman tahab aga nüüd oma ettepanekuga tõmmata sirge joone ja jagada kõigile seda õigust, mida maaseadus ainult teatud liigi suhtes tunnustab. Ma küsaksin härra Laarman'ilt, kuidas on lugu nende popsidega, kes vabadussõjast on osa võtnud. Võtame ühe näite: seal on üks peremees või tema poeg liini taga soojal kohal teeninud... (Vahelhüüded põllumeeste rühma poolt.) Avalik saladus on, et suurem osa fronditaguseid kangelasi olid peremeeste, aga mitte popside pojad. Kes aga liinile läksid ja seal teenisid, olid esikätt popside pojad. Võtame siis ühe konkreetse näite: peremehe maa peal, kelle poeg on kuskil soojal kohal liini taga teeninud, asub pops, kes ise on sõjas olles lahinguist tegevalt osa võtnud, aga siiski maata jäänud. Härra Laarman'i kõvera õiguse järgi tuleks see pops ta praeguselt kohalt minema kihutada, sest peremehe poeg on ju liini taga teeninud kuskil soojas kohas, ning pops peaks maa kaotama. (Vahelhüüe J. Holberg'i, põl poolt.) Härra Holberg, ma arvan, Teie olite üks nendest, kes ühe seaduseelnõu puhul siit kõnetoolilt tähendas, kuidas kõik sõdurid pole veel maad saanud. See tõde on meil kõigil teada, et need lubadused, mis sõja ajal anti, pole kaugegtki veel realiseeritud, eriti kehvemate sõdurite suhtes. Meie teame väga hästi, kuidas

vahvust vabadusristide andmisega hinnata katsuti ja selle juures mitte alati märki ei tabatud, vaid tihtipeale märgist mööda lasti. Härra Holberg, võtke vastav seadus kätte, sealt leiate, et just vabadusristide saajad on maasaajate hulgas asetatud eesõigustatud seisukorda. Nad on maad saanud ja kasutavad oma asunduskohti ilma rendita.

Ma arvan, et kui siin õiguse nimel rääkida, siis härra Laarman'i seisukoht kõige vähem ennast põhjendada annab. Ma soovitaksin teid minna maale ja kuulata, missuguse kibedusega popside pojad, kes sõjast osa võtnud, sellest kõnelevad, et nad lubatud maast ilma on jäänud. Kas tahetakse tõesti olla nõnda hoolimatu ja neile uut kibedust lisada sellega, et nende vahvust liinil tasutakse nõnda, et need maalapikesed, mis neil siamaani olid kasutada, ära võetakse. Ma käisin hiljuti Audru-Kabriste külas. Seal on ühel popsil kaks poega liinil käinud — üks neist on praegu suremas ja teine on samuti oma tervise liinil kaotanud. Mis peab see isa ütlema, kui nüüd tema, kellel kaks poega on lahinguist osa võtnud, peab isegi selle vakamaa maad kaotama, mis tal praegu kasutada. (E. Masik, põl: Seadus ei ütle, et maa ära võetakse.) Härra Masik, kui Teie siin mahti kuulata ei saa esitatud ettepanekuid, siis minge koridori ja lugege seal ettepanek läbi. Selles seisab selge sõnaga, et pops kaotab oma õiguse maa peale, kui eraomanik ise või keegi tema poegadest tegevalt osa võtnud Eesti vabadussõjast. Ma arvan, see peaks isegi härra Masik'ule ja härra Martinson'ile nende nähtavasti mitte just väga arenenud mõistuse juures olema arusaadav. Härrad põlumehed võivad küll sarnaseid ettepanekuid teha, neid kaitsta ja ka läbi suruda. Aga selle juures kinnitada, nagu sünniks see õigluse nimel, see on viis, mille vastu ei jõua küllalt protesteerida.

Juhataja **A. Rei**: Korra kohta on sõna rkl. Holberg'il.

13. Koosoleku J. Holberg (põl): lõpetamine ja Minul oleks korra kohta järgmise koosoleku aja ja järgmine ettepanek: Esiteks, lõpetada käesolev päevakorra koosolek ja määrata 15-minuti pärast uus koosolek, selle päevakorda võtta kindlaksmääramine. 1. päevakorra-punktina uue

Vabariigi Valitsuse ametisse kutsumine, 2. kartulite veo kontrolli seadus, 3. kogukonna-, asutuste ja erarendimaade korraldusseadus, ning edasi järgmised päevakorra-punktid, nagu nad on käesoleva koosoleku päevakorrast järele jäänud. Oma ettepanekut motiveerin ma sellega, et Riigivanema kandidaat härra Teemant on selle ülesandega, mis Riigikogu esimees tema peale pannud, Vabariigi Valitsuse moo-

dustamise asjus valmis saanud ja on vastava ettepaneku selle kohta Riigikogu esimehele teinud.

Juhataja **A. Rei:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 8.15 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei.**

Abisekretäär **J. Piiskar.**

